

Y MDDYGIAD

CRISTIANOGOL.

For NEU, the

FFRWYTHAU

Printed G W I R

Gristianogrwydd.

Christianity YN DANGOS

Y Gwraidd o ba Le y maent yn tarddu yn eu
dwyfol Drefniad yn Nyledfwydd
Perthynafau, megis

GWYR, GWRAGEDD, RHINI, PLANT,
MEISTRAID, GWEISION, &c.

GYD A

G A I R

O

GYFARWYDDYD

I

W R T H G I L W Y R.

Gan IOAN, BUNYAN, *Prethgaror Gobeithiol.*

A gweithwyd o'r ail ym 1734 yn SAISONAEG.

HEB vi. 7, 8.

Canys y ddacw, yr hon hon ydychyd y gwlaew fy yn mynych-
dysfod armi, de yn awn dffian cymmows i'r rhai y llafurir
hi ganddynt, sydd yn derbyn bendith gan Dduw: Eithr
yr hon sydd yn awn dain a mieri, sydd angbhymeradwy,
ac agos i fellidith, diwedd yr hon yw ei llosgi.

C A E R F Y R D D I N,
ARGRAFFWYD GAN I. ROSS, DROS P. WILLIAMS,

M, DCC, LXXXIV.

LLYTHYR

A T Y

DARLLENYDD.

GAN i mi ysgrifennu o'r blaen ryw draeth-
od bychan, mewn perthynas i *athraw-
iaeth ffydd*; megis *cyfiawnhad trwy ras trwy
ffydd yngwaed Crist, &c.* Yr wyf yma, fel y
pwngc nesaf i'r athrawiaeth honno, yn dy an-
nerch ar fyrr eiriau mewn perthynas i *weith-
redoedd da*, fel, megis yn y gyntaf y dangosais
ddaioni a gogoniant y naill; y gallwyf yn awr
ddangos i ti harddwch a godidawgrwydd y
llall: Canys er mai yn *rhad* trwy Grift, y'n
cyfiawnheir ger bron Duw, *Rbaf. iii. 24.* etto
trwy ein gweithredoedd y'n cyfiawnheir ger
bron dynion, *Iago ii. 18.* i.e., y mae bywyd o
sancteiddrwydd yn tarddu oddi wrth ffydd
ynnom ni, y rhai a achubir trwy ras, yn cyf-
iawnhau'r gras hwnnw ger bron y byd ag fydd
yn ein cyfiawnhau ni ger bron Duw, *2 Cor.
vi. 1, 3. ix. 12, 13. 1 Pedr ii. 11, 12.*

Yr wyf yn traethu yma, nid yn unig yn
gyffredinol am yr athrawiaeth hon o *weithred-
oedd da*, eithr yn neilltuol (gwedi son ychydig
am weithredoedd yn tarddu oddi wrth ffydd,
a pha beth y fydd yn eu gwneuthur yn wir ac
yn efangylaidd *dda*) yr wyf yn crybwyll am

danynt yn ol ein amrywiol berthynafau yn y byd hwn, ymhlith dynion.

Megis, yn itaf, Dyledswydd pen-teulu: Gwr i'w wraig; a hithau iddo yntau: Am ddyledswydd rhieni i'w plant; a'u plant iddynt hwythau: Am ddyledswydd meistri i'w gweision; a gwas drachefn i'w feistr; gyd â thrawiad byrr am gymmydogaeth dda; ynghyd â datguddiad o gybydd-dod, balchder, ac aflendid; y rhai ydynt rwystrau, nid bychain, i ymarweddiad gwir efangylaidd.

Mi a wn i lawer ysgrifenu yn helaeth ac yn ddysgedig am weithredoedd da, eithr amheu yr wyf, na ddarfu i bawb eu hefangylu fel ag yr oedd yn weddus iddynt, ac fel ag y mae athrawiaeth rhad ras Duw yn gofyn. Pa fodd bynnag, meddyliais mai fy nyledswydd oedd anghwanegu'r traethawd hwn at yr hyn oll a aeth heibio; a hynny o herwydd y rhesymmau canlynol.

Yn gyntaf, I dynnu ymaith y gwaradwydd ag y mae'r gwrthwynebwyr yn ei dafu ar ein hathrawiaeth ni, (*Rbaf. iii. 8. o blegid, megis yn nyddiau Paul*) am ein bod yn pregethu *Cyfiawnbad* heb weithredoedd y ddeddf, y maent yn haeru, yn gableddus, ein bod yn ymddiffyn bywyd pen-rhydd, *y rhai y mae eu damnedigaeth yn gyfiawn.*

2. O herwydd, er fod llawer o son am weithredoedd da, yn gyffredinol; etto y mae traethawd neilltuol am danynt, fel y soniwyd, wedi cael ei esgeuluso, a'r cyffredin, trwy hynny, yn cael ei gadael mewn ammheuaeth (o'u rhan hwy)

hwy) am eu hamrywiol weithredoedd, neu eu hymddygiad tu ag at eu perthynafau neilltuol; yr hyn, yn ol fy meddwl i, fydd un achos o'r annhrefn a welir mewn teuluoedd, ac ardaloedd, lle mae duwiolion yn trigo, i'w cywilydd hwy, a dianrhydedd i'w Tad nefol.

3. Am fod yr ychydig lyfrau ag fydd yn traethu am *weithredoedd* da mewn modd neillduol, yn fy meddwl i, yn awr, yn brin, neu gymmaint eu maintioli fel nad oes ond ychydig yn meddu arhynt; ac ychydig a'u prynai, pegellid eu cael, yn enwedig proffeswyr ieuaingc; er mwyn pa rai yn bennaf yr amcanwyd y Traethawd bychan hwn: Ac yn wir, dyma un rheswm pa ham y bûm mor fyrred, fel na fyddai'r pris yn fawr, na'r darlleniad ynfaith: y mae lliaws o eiriau yn boddi'r meddwl; ac fe all cyngor fod mor gyflawn mewn ychydig eiriau, fel ag y dichon darllenydd deallus gael mewn un papurlen, gymmaint ag y caiff rhai wedi gorfod chwilio dau gwier am dano, &c. Yr Arglwydd a ddyfgo i ni'r ddoethineb hon.

4. Mi ysgrifenisais y llyfr hwn, i ddangos fy mod yn cyd-dystiolaethu (ynghyd â phawb ag fydd yn adnabod Duw) am y gwaith a wnaeth, ac a wna gras, yn y galon a'i derbyniodd mewn modd iachusol.

Yn olaf, Mi a ysgrifenisais fel hyn, am fod yn hoff ac yn hyfryd gan Dduw fod Cristionogion yn cadw eu lle, eu perthynas, a'u sefyllfa; ac yn gwneuthur pob peth fel y gweddai i'w gradd a'u galwad. Pan byddo Cristionogion yn sefyll bob un yn eu lleoedd, ac yn

gwneuthur eu gwaith perthynafol; y maent fel blodau mewn gardd, yn sefyll ac yn tyfu lle plannodd y garddwr hwynt; ac yna byddant yn harddwch i'r ardd lle plannwyd hwynt, ac yn anrhydedd i'r garddwr a'u trefnodd mor gywraint. O'r *isep* ar y pared hyd y *cedrwydd* yn *Libanus*, eu *ffrwyth* yw eu gogoniant. A chan mai'r gwreiddyn *ffrwythlonaf* yw'r gwreiddyn ein hympiwyd i mewn iddo; a'r irder, neu'r brasder, a drosglwyddir oddi yno yw'r brasder *ffrwythlonaf*; a Thriniwr ein heneidiau, y Llafurwr doethaf, *Ioan* xvi. 1. Pamor wrthwyneb i natur, i esiampl, a disgwyl- iad, y byddwn, os na fyddwn gyfoethog mewn *gweithredoedd da*. O herwydd pa ham gochel- wch fod yn lliw tân, lle nad oes dim gwres; ac yn llun blodau, heb ddim arogl; ac yn llun coed, lle nad oes dim *ffrwyth*. *Y neb a ym- ffrostio o achos gau rodd, fydd gyffelyb i gym- mylau, a gwynt, heb wlatw, Diar.* xxv. 14.

Bydd wych.

Yr Arglwydd a fyddo gyd â'th yspryd di, fel y gellych elwa erbyn yr amser i ddyfod,

I. BUNYAN.

AYMDDYG.

Y M D D Y G I A D

CRISTIANOGOL:

NEU,

Ffrwythau gwir Gristianogrwydd.

TIT. iii. 7, 8.

Fel gwedi ein cyfiawnhau trwy ei ras ef, y'n gwneid yn etifeddion yn ol gotau bywyd tra-gywyddol.

Gwir yw'r gair, ac am y pethau hyn yr ewyll-yfiwn i ti fod yn daer, fel y byddo i'r sawl a gredasant i Dduw ofalu ar flaenori mewn gweithbredd da; y pethau hyn sydd dda a buddiol i ddynion.

XXXX I chaf yn bresennol lefaru yn helaeth am
 X N X bob peth neilltuol a gynhwyfir yn y
 X X X geiriau hyn, eithr dyfod yn fyrr at y
 X X X pethau hynny ag wyf yn eu barnu
 yn fwyaf angenrheidiol i bobl Dduw:
 Ni raid i mi ychwaith rhagymadroddi yn helaeth i
 egluro'r ystyr o honynt, y maent yn eglur ynddynt
 eu hunain, heb ddim anhawlder i'w deall. Eu
 hamcan yn gyffredinol yw hyn, *Y dylai'r sawl a
 gredasant i Dduw ofalu ar flaenori mewn gweithbredd
 da.*

Ond

Ond, er mwyn olrhain fy amcan gydâ chymmaint o eglurdeb ag a allwyf, mewn gair neu ddau mi gaf agor y ffordd at brif ddiben y llyfr hwn.

(*Gwir yw'r Gair*) Pa air? y gair yn yr adnod o'r blaen, sef, *Gwedi ein cyfiawnhau trwy ei ras ef, y'n gwneid yn etifeddion yn ol gobaith bywyd tragywyddol. Gwir yw'r gair, ac am y pethau hyn yr ewyllysiwn i ti fod yn daer.*

Am ba beth?

Fod i'r sawl a gredasant i Dduw ofalu ar flaenori mewn gweithredoedd da.

Yr ystyr yw hyn, mai'r ffordd oreu i annog eraill i *gweithredoedd da*, yw bod yn daer (trwy dyftiolaeth ac eglurhad yr Yspryd) i ddangos iddynt siccrwydd y fraint anrhaethol, sef, eu gwneuthur, trwy ras, yn etifeddion *bywyd tragywyddol*.

Oddi wrth yr ysgrythur hon, gan hynny, mi a gasglaf y pethau nodedig hyn.

I. *Fod gweithredoedd da yn tarddu oddi wrth ffydd. Iê,*

II. *Y dylai pob un ag fydd yn credu ofalu ar fod eu gweithredoedd yn dda.*

II. *Y dylai pob credadyn nid yn unig ofalu ar fod eu gweithredoedd yn dda, a'u gwneuthur tros amserau, ond hefyd gofalu ar flaenori ynddynt; hynny yw, y dylent ofalu i ymgadw ar lwybr gweithredoedd da yn wastadol.*

An yn olaf, Mai'r ffordd oreu i annog ein hunain ac eraill i'r gwaith hwn, yw mynych dyftiolaethu i eraill yr athrawiaeth o gyfiawnhad trwy ras, a chredu felly ein hunain. "Gwir yw'r gair, ac am y pethau hyn, *medd Paul*, yr ewyllysiwn i ti fod yn daer, fel y byddo i'r sawl a gredasant i Dduw ofalu ar flaenori mewn gweithredoedd da."

Mi ddechreuaf â'r cyntaf.

Fod gweithredoedd da yn tarddu oddi wrth ffydd.

Y mae hyn yn amlwg mewn amryw ffyrdd. Yn gyntaf, oddi wrth yr ammhofiblwydd iddynt darddu

o un arall; y mae yn rhaid iddynt darddu odd wrth ffydd, neu ddim: *Beth bynnag nad yw o ffydd, pechod yw.* A thrachefn, *Heb ffydd ammhofibl yw rhyngu ei fodd ef, Rhuf. xiv. 12. Heb. xi. 6.* Y mae pob dyn wrth natur, cyn cael ffydd, yn bren drwg llygredig, "Ac ni ddichon pren drwg ddwyn ffrwyth da; a gasgl rhai rawn-win oddi ar ddrain, neu ffigys oddi ar ysgall?" *Mat. vii. 16, 17.* Yn awr trwy ffydd y mae dyn yn cael ei wneuthur yn dda, a thrwy hynny y mae yn dwyn ffrwythau cymmeradwy gan Dduw. *Heb. xi. 4. Col. i. 4, 5, 6.* O herwydd pa ham y mae pechaduriaid, cyn cael ffydd yn gyffelyb i'r anialwch, lle y tyf drain a mieri; a dywedir fod eu calonnau yn drigfa dreigiau; hynny yw yn drigfa cythreuliaid, *Esa. xxxv. 6, 7. Heb. vi. 7, 8.* A thyma pa ham y dywedir drachefn eu bod heb Dduw, heb Grift, heb yr Yspryd, heb ffydd, heb obaith; allan o'r cyfammod gras; yn weiniaid, neu yn ddi-nerth; gelynion mewn meddwl trwy weithredoedd drwg; a chwedi eu meddiannu gan yspryd y drygioni, fel castell gan goncwerwr, *Eph. ii. 12. Jud. xix. 2. Thes. iii. 2. Col. i. 21. Luc xi. 21.*

Yn awr, gan fod y pethau hyn felly, y mae yn ammhofibl i'r holl ddynion tan y nef, yn annychweledig, allu gwneuthur un weithred wir dda; sef mor ammhofibl ag i'r holl fieri a'r drain tan y nef-oedd ddwyn un gangen o rawn-win, neu un swp o ffigys; o herwydd fod eisiau'r gwir ansawdd. Ni all y draenen ddwyn ffigys, am nad yw natur y ffigys-bren ynddi; felly'r fieren o eisiau natur y winwydden. Y mae yn rhaid cael calon dda cyn gwneuthur gweithred da.

Yn awr, nid oes dim o hyn gan yr anghredadyn am nad oes ffydd ganddo, canys dyna'r peth sy'n puro'r galon, *Luc vi. 45. Act. xv. 9.* Y mae'n rhaid i weithredosdd da ddyfod oddi wrth gariad at yr Arglwydd Iesu; ond nid oes dim o'r cariad gan yr anghredadyn; am nad oes ffydd ganddo; canys y mae ffydd yn gweithio trwy gariad, a thrwy hynny yn gwneuthur daioni, *Gal. v. 6.* A

A thyma pa ham, pe gwnelai dyn cnawdol pa gymmaint bynnag o'r hyn ag y mae efe yn ei alw yn *dda*, etto byddai yn wrthodedig, yn cael ei ddiystyru, a'i dasflu fel tom yn ei wyneb drachefn; y mae ei weddiau yn ffaidd, ei aredig yn bechod, a'i holl gyfiawnder fel bratiau budron neu gadach misglwyfus, *Diar.* xv. 8. a xxi. 4. *Esa.* lx. 4. Felly, heb ffydd, chwi a welwch nad oes dim gweithredoedd *da* yn bod. Yn awr, gan, hynny, i ddangos eu bod yn tarddu oddi wrth ffydd: A hynny,

1. Am mai egwyddor *bywyd* yw ffydd, trwy'r hyn y mae'r Cristion yn byw, *Gal.* ii. 20, 21. Egwyddor o *ysgogiad*, trwy'r hyn y mae yn teithio tua'r nesoedd yn ffordd sancteiddrwydd, *Rhuf.* iv. 12. *2Cor.* v. 7. Y mae hefyd yn egwyddor o *Nerth*, trwy'r hyn y mae'r enaid yn gwrthwynebu ei lygredd, y diafol a'r byd, ac yn eu gorchfygu hwynt; "Hon yw'r oruchafiaeth sydd yn gorchfygu'r byd, sef ein ffydd ni," i *Ioan.* v. 5. Y mae ffydd ynghalon Cristion fel yr halen a dasflwyd i'r ffynnon afiach, yr hwn a iachaodd y dyfroedd drwg, ac a wnaeth y tir yn ffrwythlon, 2 *Bren.* ii. 19, 20, 21. Y mae ffydd, pan yr impir hi yn y galon, fel y fur-does a guddiwyd yn y blawd, *Mat.* xiii. 33. neu ennaint ber-arogl, a syrthio ar ledr drewedig, yn troi sawyr y ledr yn beraidd; canys wedi ei phlannu yn y galon, y mae ei thuedd naturiol at sancteiddrwydd. Dyma pa ham y mae cyfnewidiad bywyd ac ymarweddiad yn canlyn, ac felly yn dwyn ffrwyth cyfattedbol; "Y dyn da o ddaionus drysor ei galon, a ddwg allan ddaioni," *Luc.* vi. 45. Yr hwn drysor, meddaf, yw ffydd, *Iago.* ii. 5. i *Pedr.* i. 7. A thyma pa ham y mae ffydd yn cael ei galw, *Ffydd yn ot-duwioledeb*, a'r *sancteiddiaf ffydd*, *Tit.* i. 1. *Jud.* 20.

2. Y mae yn rhaid i *weithredoedd da* tarddu oddi wrth ffydd, neu ni thyfant byth; o herwydd, "mai ffydd yn unig sydd yn cynnwys ynddi, reswm digonol i weithio ar ein naturiaethau ni, ac i ynnill ein serch i gyd-synio â sancteiddrwydd.

Y mae ffydd yn dangos fod Duw yn ein caru ni, yn maddeu ein pechodau, ac yn ein cyfrif yn blant iddo ei hun, wedi ein cyfiawnhau yn rhad, trwy waed ei Fab, *Rhuf.* iii. 24, 25. a ben. iv. *Heb.* xi. 13. i *Pedr* i. 8.

Y mae ffydd yn derbyn yr addewid, yn ei chofleidio, ac yn cysuro'r enaid â hi mewn modd anhraethol. Y mae ffydd y fath areithyddes fedrus, yn ymddadleu, ac yn ymresymmu â'r enaid, fel yr ynnill hi y galon galettaf a'r a ymdrin â hi. Hi ddwg ar unwaith i'm cof fy nrygioni i yn erbyn Duw, a'i ddaioni ef tu ag attaf fi; hi a ddengys i mi, er nad wyf yn haeddu anadlu yn yr awyr, etto y myn Duw fi yn etifedd gogoniant.

Yn awr, nid oes un rheswm yn drech na hwn; fe wna hyn i enaid redeg trwy ddeng mil o anhawstrau i atdal i Dduw (er na's gall byth) am y gras a roddes iddo.

Ymhellach, fe ddengys ffydd i mi pa mor neilltuol y mae cariad Duw yn ymsefydlu arnaf fi: hi ddengys i mi, er mai brawd *Jacob* oedd *Esau*, etto *Jacob* a garodd, *Mal.* i. 2. er fod miloedd hebof fi ag oedd cyftal a fi, neu'n well, etto fi yw'r dyn ag oedd yn rhaid ei ddewis.

Yn awr, y mae hyn yn rheswm rhyfeddol, ac yn llwyddo mewn modd anhraethadwy, gyd â'r pechadur; fel y dywed yr Apostol, "Canys y mae cariad Grift yn ein cymmell ni, gan farnu o honom hyn, os bu un farw dros bawb, yna meirw oedd pawb; ac efe a fu farw dros bawb, fel na byddai i'r rhai byw, (hynny yw y rhai byw trwy ffydd) fyw mwyach iddynt eu hunain, ond i'r hwn a fu farw drostynt, ac a gyfodwyd," 2 *Cor.* v. 14. "Cariad, (medd y gwr doeth) sydd gryf fel angau, dyfroedd lawer ni allant ddiffodd cariad, ac afonydd ni's boddant, pe rhoddai gwr holl gyfoeth ei dŷ am gariad, gan ddirmygu y dirmygid ef," *Can.* viii. 6, 7.

O! pan y gallo enaid drylliedig, trangcedig, dam-

damnedig, ond gweled, trwy ffydd, rad gariad Iachawdwr tirion, a gweled hefyd yr hyn a ddi-oddefodd i'w waredu ef o tan y farwolaeth, euog-rwydd a'r uffern y mae yn awr yn eu teimlo ac yn eu hofni, yr hyn a wŷr hefyd ei fod yn eu cyfiawn haeddu: Yna y dywed gyd â *Dafydd*, " Fy enaid, bendithia'r Aeglwydd, a pheth a dalaf i'r Arglwydd am ei holl ddaioni i mi? *Salm* ciii. 2. a cxvi. 1—14.

Fel hyn y mae ffydd, yn rheswm tycciannus, gyd â'r pechadur, i'w ddenu a'i droi o'r hyn ag oedd, a'i ddirgymmell i blygu ac ymroddi i'r hyn na's mynnai ac na's gallai o'r blaen, 1 *Cor.* ii. 14. *Rhuf.* viii. 7.

A thyma pa ham y mae ufudd-dod efangylaidd yn cael ei alw yn *ufudd-dod ffydd*, yn gyftal ag *ufudd dod i'r ffydd*, *Rhuf.* xvi. 26. Canys rhaid yw mai trwy *ffydd* Crist yn fy nghalon, yr wyf yn ymoftwng i *air y ffydd* yn y Bibl, os amgen fe fyddai'r cwbl yn ddi-fudd, fel y dywed yr Apostol, " Eithr y gair a glybuwyd ni bu fuddiol iddynt hwy, am nad oedd wedi ei gyd-dymheru â ffydd yn y rhai a'i clyw-fant," *Heb.* iv. 2. Canys ffydd yn unig a ddichyn ganfod gwirionedd yr hyn y mae'r Efengyl yn ei ddywedyd; ac felly meddaf ymresymmu â'r galon ne's ei hynnill i'w gofleidio.

4. Y mae ffydd yn gyfryw ras ag a ddengys i'r enaid bob peth yn ei liw ei hunan; nid yw (fel anghrediniaeth ac anwybodaeth) yn dangos pob peth allan o drefn, yn dodi tywyllwch am y goleuni, a chwerw am felus; eithr ffydd a esyd bob peth yn ei briod le ger bron ein llygaid. Duw a Christ, yn ol barn ffydd, yw y daioni pennaf, y mwyaf hoff a hawddgar: Bywyd nefol a gyfrifir ganddi hi o fwy bris, a mwy dymunol, nâ holl drysorau'r *Aipht*. Cyfiawnder a sancteiddrwydd yw'r peth yr ymgais hi fwyaf am dano, o herwydd gweled, nid yn unig, marwolaeth a damnedigaeth yn ffrwythau pechod, ond y pechod hefyd, ynddo ei hun, heb son am y gôsp berthynol âddo, yn beth mwyaf

mwyaf ffaid, erchyll, ac atgas, *Heb. xi. 25—27. Phil. iii. 7—12. Rhaf. xii. 9.*

Trwy ffydd yr ydym yn gweled y byd hwn, nad oes i ni hir aros ynddo, a phe caem ni aros ni ddyry i ni ddim boddlonrwydd, *Diar. xxxiii. 5. Heb. xi. 15, 16. a'r xiii. 14. 1 Cor. vii. 29—31.* A thyma pa ham y griddfannodd pobl Dduw am gael myned oddi yma i gyffwr di-bechod, a di-brofedigaeth. A thyma pa ham hefyd y rhedasant trwy gynifer o brofedigaethau, cystuddiau, a gorthrymderau, sef o herwydd y cariad hwnnw at sancteiddrwydd bywyd, ag oedd ffydd, yn ei ennyn yn eu calonau, trwy ddangos iddynt werthfawrogrwydd a pharhad yr hyn sydd dda; a'r blinder a'r drwg a ddaw o bob peth arall, *6 Cor. v. 1—8. Heb. xi. 33—39.*

5. Y mae ffydd yn ymallyd yn yr hyn addiction nerthu'r enaid i ddwyn *ffrwythau* neu *weithredoedd da*. Y mae yn cymmeryd gafael ar, ac yn ymnerthu yn, nerth Crist, a thrwy hynny yn gorchfygu pob gofid a gorthrymder, “Yr wyf yn gallu pob peth trwy Grist, yr hwn sydd yn fy nerthu,” *Phil. iv. 13.*

Mewn gair, y mae bywyd o sancteiddrwydd a duwioldeb yn y byd hwn, yn canlyn yr egwyddor o ffydd, mor anwahanol, fel ag y byddai yn beth gwrthun, chwithig, ac ynfyd, i feddwl yn amgen. Pa beth, oni ysgog yr hwn sydd a bywyd ynddo? *Gal. ii. 20.* A fydd yr hwn a dderbyniodd Ysryd sancteiddrwydd, trwy ffydd, heb sancteiddrwydd? *Gal. iii. 2.* a'r hwn a alwyd i ogoniant, a rhinwedd, oni 'chwanega efe at ei ffydd, rinwedd? *2 Pet. i. 4, 5.* Fe'n gwneir trwy ffydd yn brennau da, ac oni ddygwn ni ffrwyth da? *Luc vi. 43.* Y mae y rhai sy'n credu wedi eu creu, yng Ghrist Iesu, i *weithredoedd da*; ac y mae Duw wedi ordeinio cyn bod y byd i ni rodio ynddynt; ac a gaiff ein hailgreadigaethfethu? a Rhag-arfaeth Duw ei ddirymu? *Eph. i. 4. a'r ii. 10.* Heblaw hynny, plant y goleuni, a phlant y dydd yw plant ffydd, *1 Thes.*

v. 5. Goleuadau ar fryn, a chanhwyllau mewn canhwyll-brennau, a lewyrchant hwy ddim? Halen y ddaear ydynt, a hallant hwy ddim? *Mat. v. 13.*

Y credadyn yw'r *unig* ddyn, trwy'r hwn y mae Duw yn dangos i'r byd nerth ei ras, a gweithrediad ffydd ei bobl, &c. Y mae'r anghredinwyr yn darllain, yn wir, am nerth gras, am ffydd, gobaith, cariad, llawenydd, tangnefedd, a sancteiddrwydd calon y Cristion, ond nid ydynt yn profi dim o effaith y pethau hynny, yn marweiddio'r pechod; y mae'r athrawiaeth honno iddynt hwy, fel hanes o *Rufain* neu'r *Hispaen*; o herwydd pa ham, er mwyn dangos iddynt mewn eraill, yr hyn nad yw ynddynt hwy eu hunain, y mae Duw yn gweithio ffydd, gobaith, cariad, &c. mewn cenedl, neu hâd, a'i gwafanaethant ef, *Salm xxii. 30.* a thrwyddynt, hwy cant weled yr hyn na's gallant ei gael ynthynt eu hunain; a thrwy'r moddion hyn fe'u hargyhoeddir, fel y deallont, er fod pechod a phleferau'r bywyd hwn yn felus iddynt hwy, etto fod gan Dduw bobl o farn amgenach, sef rhai yn gweled, mewn gwirionedd, ogoniant yr hyn ag y mae eraill yn unig yn darllain am dano, ac oddi wrth yr olwg honno, yn ymbleferu, yn bennaf, yn y pethau ag y mae eraill yn wrthwynebu fwyaf. I hyn, meddaf, y galwyd Cristianogion; yn hyn y gogoneddir Duw; trwy hyn yr argyhoeddir pechaduriaid; a thrwy hyn y condemnir y byd, i *Thes. iv. 7.* i *Pedr ii. 12.* a'r iii. 1. *Heb. xi. 7.*

Gwrthddadl. Os yw ffydd mor naturiol yn peri gweithredoedd da, pa beth yw y rheswm fod pobl Dduw yn ei brofi yn orchwyl mor anhawdd, i fod yn ffrwythlon mewn *gweithredoedd da*?

Yr wyf yn *atted*, yn *gyntaf*, Y mae pobl Dduw yn ffrwythlon mewn gweithredoedd da, yn ol mesur eu ffydd; os byddant yn brin mewn gweithredoedd da, yr achos yw eu bod yn wan mewn ffydd. Y mae ffydd wan fel canwyll fechan, neu dân gwannaidd, y rhai, er eu bod yn goleuo, ac ynddynt

ynddynt wres, etto goleuni gwan, a gwres bychan ydynt, pan eu cydmarir â chanhwyllau a than f'omwy. Yr achos pa ham yr oedd rhai yn *Sardis*, a'u gweithredoedd heb fod yn gyflawn ger bron Duw, oedd am nad oeddynt yn cadw gair y dystiolaeth, neu yn dal yn gadarn, trwy ffydd, y gair a glywsent, ac a dderbyniasent o'r blaen, *Dat. iii. 1, 2, 3.*

Yn ail, Ni a allwn fawr gamfynied yn ein barn am ein ffrwythlondeb ein hunain; y mae'r enaid pwylllog ac uniawn o galon, yn cael ei ddysgu trwy ras, y mae'n wir, i farnu ei hun, er yn ffrwythlon, etto, yn anffrwythlon; ar ddau gyfrif: 1. Pan y cydmaro ei fywyd â'r drugaredd a roddir iddo: Canys pan y byddo enaid yn gwir ystyried mawredd a chyfoeth y gras a roddwyd iddo, y mae yn gorfod gwaeddi allan, *Ystruan o ddyn wyf fi! Rhuf. vii. 24.* canys y mae yn gweled ei ymarweddiad yn dra anghyfattebol i'r breintiau mawrion a dderbyniodd. 2. Fe ddichon un farnu ei hun yn anffrwythlon, am ei fod mor bell oddi wrth gyrraedd yr hyn a ddymunai, na's gall wneud yr hyn a fynnai, *Gal. x. 7.* 3. Y mae calon Cristion wrth natur yn anffrwythlon iawn; yr hon, er fod hâd gras (y ffrwythlonaf o bob hadau) wedi ei hau ynddi, etto y mae hi, wrth natur, yn dueddol iawn i ddwyn chwynn, *Mat. xv. 19.*

Yn awr, os ceir ffrwyth da o'r cyfryw dir, y mae yn brawf o ffrwythlondeb yr hâd: O herwydd pa ham, mi osodaf y tri pheth hyn ger bron.

1. Fod hâd ffydd yn hâd ffrwythlon iawn, gan ei fod yn dwyn ffrwyth mewn tir mor ddi-ffrwyth.

2. Nad yw ffydd yn rhwmedig i'r galon, eithr y galon iddi hi, am ei holl ffrwythlondeb.

3. O herwydd pa ham mai'r ffordd i Grifftion fod yn fwy ffrwythlon, yw credu yn fwy cadarn.

Yn awr at yr ail beth yn y testun, hynny yw,

Y dylai pob un ag fydd yn credu ofalu ar fod eu gweithredoedd yn dda.

Y mae hyn yn ganlyniad i oddiwrth y pwngc yr ydym newydd fyned drosto; sef, fod calon Cristion wrth natur, yn dueddol iawn i ddwyn chwynn.

Y mae cnawd yn gyftal ag yspryd yn y saint goreu: ac y mae yspryd gras yn wastadol yn gweithio allan ryw beth da, a'r cnawd yn wastadol yn gweithio allan yr hyn sydd ddrwg, "Canys y mae'r cnawd yn chwenychu yn erbyn yr yspryd, a'r yspryd yn erbyn y cnawd," *Gal. v. 17.* Yn awr, a'i ystyried, hyn yw'r achos pa ham y mae mor fynych, yn yr ysgrythurau, gynnifer amnaid, a chynnifer rybydd i Gristianogion, edrych at eu bywyd a'u bycheddau, megis, "Cadw dy galon yn dra dïesgeulus, *Diar. iv. 23.* Gwiliwch, iefwch yn y ffydd, ymwrolwch, ymgryfhewch, i *Cor. xvi. 13.* Na thwyller chwi, ni watwarir Duw, canys beth cynnag a haio dyn, hynny hefyd a fed efe, o blegid yr hwn sydd yn hau i'w gnawd ei hun, o'r cnawd a fed lygredigaeth; eithr yr hwn sydd yn hau i'r yspryd, o'r yspryd a fed fywyd tragwyddol," *Gal. vi. 7, 8.*

Nid yw pob gweithredoedd ag y sydd yn ymddangos yn dda, yn dda: Un peth yw fod ffyrdd dyn yn uniawn yn ei olwg ei hun, a pheth arall iddynt fod yn uniawn yng olwg Duw. Yn fynych y mae'r hyn sydd uchel gyd â dynion, yn ffiaidd ger bron Duw, *Diar. xxx. 12. Luc xvi. 15.*

Gan nad yw llygredd etto, allan o'n naturiaethau ni, y mae perygl i ni adeiladu ar yr wir sylfaen nefol, goed, gwair a soff, yn lle aur, arian, a meini gwerthfawr, i *Cor. iii. 12.* Gwel, fel y twyllwyd y brenin *Dafydd*, *Nathan* y prophwyd, ac *Uzza*'r offeiriad, mewn perthynas i weithredoedd da, i *Cron. xvii. 1-4. 2 i 9-11.* *Pedro* hefyd wrth ymddiffyn ei feistr yn yr ardd, ac yn ei gynghori i ymgadw rhag ei ddioddefaint, er fod y ddau beth o gariad a serch at ei feistr; etto efe a dwyllwyd mewn perthynas i weithredoedd da, *Mat. xvi. 22, 23. Ioan viii. 10.*

Fe gamfyniodd llawer mewn barn a buchedd, o ran athrawiaeth ac addoliad, a'r cyflawniad o bob un o'r ddau.

1. Am athrawiaeth, y mae Crist yn dywedyd i'r *Iuddewon*, eu bod yn "dysgu tradroddiadau dynion yn lle gorchymynion Duw." Megis ag y dywed yr Apostol hefyd, eu bod yn "athrawiaethu y pethau ni ddylid, er mwyn budr elw," *Tit. i. 11.*

2. Mewn perthynas i addoliad hefyd, ni a welwn pa mor fynych y camfyniodd dynion o ran amser, lle, a defnydd, neu fatter, eu haddoliad. 1. O ran amser. Bu yn ol dyfais dyn, ac nid yn ol gorchymyn Duw, i *Bren. xii. 32.* "Newidiasant y deddfau," medd *Esa. xxiv. 5.* "Hi a niwidiodd fy marnedigaethau i ddrygioni," medd *Ezec. v. 6.* 2. O ran lle. Lle dylasent addoli yn *Jerusalem*, hwy addolasant yn *Bethel*, yn *Gilgal*, ac yn *Dan*, mewn gerddi, tan y boplyfen a'r llwyfen, i *Bren. xii. 26—29.* *Esa. lxxv. 2—5.* *Hos. iv. 13—15.* 3. O ran defnydd eu haddoliad. Yn lle dwyn pethau yn ol gorchymyn Duw, dygasant y cloff, y drylliedig, a'r clas: Hwy a ymfancteiddient mewn gerddi â chig moch a llygod, lle dylasent ei wneuthur yn y deml yn *Jerusalem*, â bustych ac ŵyn, *Esa. lxvi. 17.*

Drachefn, am zel dynion tros eu haddoliad, &c. ag oeddynt hwy yn eu barnu yn iawn: Pa mor wrefog y bu, ac etto yn gwbl afrefysymmol. Fe fynn *Nebucodonosor* ei ffwrn danllyd, a *Darius* ei ffau llewod i angbydffurwyr, *Dan. iii. 6.* a'r vi. 7. sef, y sawl na chydffurfient â defodau cenhedledig.

Drachefn, hwy a erlidiasant ddynion hyd yn oed i ddinasoedd dieithr; gan osod rhwydau a maglau ymhebl eongl i rwydo a dyrysu eu geiriau; ac os gallant un amser ond lladd yr hwn a ymneilltuai oddi wrthynt, meddylent eu bod yn gwneuthur gwasanaeth da i Dduw, *Luc. xi. 53, 54.* *Ioan. xvi. 1, 2.* *Aet. xxvi. 11.* Ond pa raid i ni edrych mor belled oddi wrth gartref, (oni bai fy mod am selio

fy ymadroddion â gwirionedd) ni raid i ni edrych ymhellach i gadarnhau hyn, nag at y *Papistiaid* a'u *cymdeithion*: Pa gynnifer ymhob oes a *grogasant*, a *losgasant*, *newynasant*, *foddasant*, a *ddir-dynasant*, a *ddi-aelodasant*, ac a *laddasant*, yn gyhoedd ac yn ddirgel, a'r cwbl tan liw gwasanaeth i Dduw, ei addoliad, a *gweithredoedd da*.

Felly, chwi a weloch fel y darfu i wyr doethion a ffyliaid, saint a phechaduriaid, Cristianogion a Phaganiaid, gyfeiliorni mewn perthynas i weithredoedd *da*; o herwydd pa ham y dylai pob un ofalu mynnu gwybod fod eu *gweithredoedd yn dda*.

Yn awr, er rhagflaenu, os rhynga bodd Duw, gamfynied yn y matter hwn, mi a ofodaf ger eich bron pa beth yw bod *gweithred yn wir dda*.

1. Rhaid fod gan *weithred dda*, awdurdod y gair,
2. Rhaid iddi, fel y rhag-ddywedpwyd, darddu oddi wrth ffydd.

3. Rhaid ei bod mewn *iawn amser*, ac mewn *iawn le*.

4. Rhaid ei gwneuthur yn *ewyllysgar*, yn *llawen*, &c.

1. Rhaid fod awdurdod y gair ganddi.

Y mae zêl heb wybodaeth fel march bywiog heb lygaid, neu fel cleddyf yn llaw dyn gwallgofus: Ac nid oes gwybodaeth lle nad yw'r gair; "Canys os gwrthodant air yr Arglwydd, a pheidio a gweithredu yn ei ol, "pa ddoethineb sydd ynthynt," *Jer.* viii. 9. *Esa.* viii. 20.

2. Fel ag y mae yn rhaid fod y gair gennyt, yn awdurdod i'r hyn a wnelych, felly rhaid fod ffydd, oddi wrth ba un y rhaid iddo darddu, fel y dangoswyd eisoes: "Canys beth bynnag nad yw o ffydd pechod yw: Ac heb ffydd ammhofibl yw rhyngu bodd Duw." Yn awr, meddaf, heb y gair nid oes dim ffydd, *Rhuf.* x. 17. Megis heb ffydd nid oes dim daioni; tybied dynion y peth a fynnon.

3. Fel y mae'n rhaid i weithred *dda* wrth y ddau beth a rag-enwyd, felly hefyd, rhaid ei bod mewn *iawn*

iawn amser, ac mewn iawn le. 1. Rhaid ei bod mewn iawn amser: Nid yw pob gwaith i w wneuthur yr un amser, nid yw pob amser yn gyfaddas i'r cyfryw waith; y mae amser i bob peth, ac y mae pob peth yn deg yn ei amser, *Preg. iii. 1—11.* Y mae amser i weddio, ac amser i wrando; amser i ddarllain, amser i ymddiddan; amser i fyfyrion; amser i wneuthur, ac amser i ddioddef. Yn awr, i ni fod yn gwrando, pan y dylem fod yn pregethu; a gwneuthur, hynny yw, rhoddi ufudd-dod, neu gyd-ymffurfio, yn y peth y dylem ddioddef dano, nid yw dda. Yr oedd Crist yn dra-gofalus fod ei weithrediadau a'i ddioddefiadau mewn iawn amser, *Ioan ii. 3, 4. a'r xiii. 1, 2.* a dylem ddilyn ei gamrau yn hynny: Aredig yn y maes pan ddylem wrando'r gair, nid yw dda; ac y mae rhodienna a chwedleua oddi cartref, pan ddylwn fod cartref yn hyfforddi fy nheulu, yn ddrwg yr un modd; "Y neb a gadwo'r gorchymyn ni wybydd oddi wrth ddrwg, a chalon y doeth a edwyn amser a barn," *Preg. viii. 5.* Y mae pethau da mewn cam-amser, yn anffrwythlon, yn anfuddiol, ac yn ofer.

2. Fel y mae'n rhaid i bethau gael eu hiawn amser, felly rhaid iddynt gael eu hiawn le, canys y mae cam-gysleu unrhyw weithred, cyn-ddrwg a'i cham-amseru, neu ei gam-drefnu o ran amser.

Pan wyf yn dywedyd, fod yn rhaid i bethau, os da fyddant, gael eu hiawn le, fy meddwl yw na ddylem roddi i unrhyw weithred, fwy nag y mae gair Duw yn ei ganiattau iddi; ac ni ddylem roi iddi lai ychwaith. Nid yw mintys, anys, a chwmin mor drymmed pethau a ffydd a chariad at Dduw, fel yn *Mat. xxiii. 23.* Canys cam-gysleu gweithredoedd, yw i fugail gyflawni swydd diacon yn lle swydd bugail, *Act. vi. 2.* Cam-gysleu gweithred oedd i *Martha* ymdrasserthu ynghylch ymborth allanol i Grift, lle dylasai eistedd wrth ei draed i wrando ei air; ac i'w chwaer i'w wneuthur wrth ei harch hi, (er fod y peth yn dda ynddo ei hun)

fuasai

fuasai yn bechod ynddi hithau hefyd, *Luc. x. 39—42.*

Yn awr, er rhagflaenu cam-gyfleu *gweithredoedd da*, deliwch sylw.

Yn gyntaf, Y mae rhei'ny yn eu gosod yn eu cam-le, ag y sydd yn eu gosod yn lle Crist, *Rhuf. x. 1—3.*

Yn ail, Y mae y rhei'ny yn eu cam-gyfleu sydd yn eu gosod yn gyd-weithwyr ag ef, neu yn gyd-gyfrannog o'r olod, *Rhuf. ix. 31, 32.*

Gosod i synu ein pyllt ein hunain wrth byst Duw yw hyn; a chyflawnder dyn wrth gyflawnder Crist, *Ezec. xliii. 7, 8.* dywedir mai athrawon o'r ddeddf yw y rhai hyn, "heb ddeall na pha bethau y maent yn eu dywedyd, nac am ba bethau y maent yn taeru," 1 *Tim. i. 7.*

Yn drydydd, Y mae rhei'ny hefyd yn cam-gyfleu *gweithredoedd da*, ag y sydd yn priodoli i weithred o ychydig bwys, yr anrhydedd a berthynai weithred ardderchoccach. A'r cyfryw,

1. Yw rhai sy'n cyfrif y rhan seremonïol o ryw ordeiniad, cystal a'r athrawiaeth a'r arwyddocad o honi.

2. Y cyfryw ag sydd yn cyfrif cyfarwyddiadau a chynhyrifiadau cydwybod naturiol, noeth, cystal, cyfuwch, ac mor dduwiol, â thywyfiadau a chynhyrifiadau Yspryd Crist.

3. Y rhei'ny hefyd a gyfrifant yn ddigonol, i wneuthur ryw bath a orchymynodd Duw (a'r rhyw beth hwnnw, o bosibl y lleiaf) yn lle'r cwbl, i.e., yn lle'r pethau mwyaf angenrheidiol a phwysfawr.

4. Y maent hwy hefyd yn eu mawr gam-gyfleu, ag y sydd yn cyfrif pethau canolig, euwch a'r pethau mwyaf buddiol, ac anhepgorol, yn addoliad Duw.

5. Eithr y rhei'ny yn fwy allan o le, ag y sydd yn gosod traddodiadau dynion uwchlaw'r pethau sy'n gytun â gair Duw.

6. A hwynt-hwy yn swyaf oll, ag sydd yn gosod
chwerw-

ebwerw am felus, a thwyllawch am oleuni. Ni ddylem ochelyd, ac ymgadw rhag yr holl bethau hyn, gan eu bod yn rhwystrau, cwbl, niweidiol i weithredoedd da.

O herwydd pa ham mewn perthynas i weithredoedd da, mae ufudd-dod yn well nac aberth; hynny yw, gwneuthur pethau yn ol gair Duw, yn well na'u gwneuthur yn ol fy nhyb a'm dychymmyg fy hunan, i *Sam. xv. 22.* Gan hynny, gwneuler pob peth yn weddaidd ac mewn trefn, i *Cor. xiv. 40.*

Drachefn, megis ag y dylid trefnu a chymhwyso gweithredoedd da, fel y rhag-grybwyllwyd, felly dylid eu gwneuthur "o'r galon, yn ewyllys(gar, yn llawen, mewn sylmrwydd a chariad," i *Iean v. 3. 2 Cor. ix. 7.*

Ymhellach, y mae tri pheth a ddylent fod yng olwg dyn, ymhob gweithred a wnel.

1. Anrhydedd Duw, i *Cor. vi. 20.*

2. Adeiladaeth ei gymmydog, i *Cor. xiv. 26.*

3. Buddioldeb neu ansuddioldeb yr hyn a wnelo, i *Cor. vi. 12.* A dal sylw, yn wastadol, fod anrhydedd Crist wedi ei rwymo i fynu yn adeiladaeth dy gymmydog; ac adeiladaeth dy gymmydog, ym muddioldeb yr hyn yr wyt yn ei wneuthur.

Drachefn, od wyt yn 'wyllysio byw er adeiladaeth dy gymmydog ac felly i anrhydedd Duw, ynghanol y rhai sy'n edrych arnat; Gwylia,

1. Ar ymddwyn o honot yn dy eiriau a'th weithredoedd, fel y byddo i Crist, yn ei werthfawr rinweddau, gael ei osod allan gyd âg eglurdeb trwyddot ti: A chymmer ofal nad ymddadleuech ynghylch pyngciau dyrus â'r rhai gwneiniaid, *Rhuf. xv. 1.* eithr yn bennaf bydd yn garedig, yn gristionogaidd, ac yn ddoeth, tu ag at eu cydwybodau am y pethau sydd yn tueddu i'w cadarnhau yn well yn y grediniaeth o'u cyfiawhad, a'u gwaredigaeth oddi wrth angau ac uffern, "Diddenwch y gwan eu meddwl, cynheliwch y gweiniaid," i *1 Thef. v. 14.*

2. Od wyt yn gryfach na dy frawd, gochel wneuthur

thur ger ei fron ef yr hyn a allo dramgwyddo ei gydwibod wan; fy meddwl yw yn yr hyn a ddichon fod yn gyfreithlon: "Nid yw pob peth cyfreithlon yn llefhau, nid yw pob peth cyfreithlon yn adeiladu," *1 Cor. vi. 12.* O herwydd pa ham dyma dy ddoethineb a'th gariad, i ti mewn rhyw bethau ymwadu â thi dy hun er mwyn dduw: *1 Cor. viii. 13.* Ni fwyttaf fi gig fydd medd *Paul*, rhag i mi wytkro fy mrawd. O herwydd pa ham bydded y fydd hon i ti dy hun, ger bron Duw," *Rhuf. xiv. 22.* ond os rhodio a wnai yn amgen, gwybydd nad wyt yn rhodio mewn cariad, ac felly nid i adeiladaeth, ac nid i anrhydedd Crist, eithr pechu yr wyt, a chŵyfo dy frawd gwan, tros yr hwn y bu Crist farw, *Rhuf. xiv. 15. 1 Cor. viii. 12.*

Ond meddaf, yr holl amser hyn cadw dy lygad ar y gair, gochel fyned yn wrthwyneb i hwnnw tan unrhyw efgus, pa beth bynnag; canys heb y gair nid oes dim gogoniant i Dduw, nac adeiladaeth i dy frawd. O herwydd pa ham, "Bydd ddeallus mewn ffordd berffaith," *Salm ci. 2, 3.*

Gwedi dangos fel hyn, yn fyrr, pa beth neu pa fath yw gweithredoedd gwir dda, mi attolygaf arnoch yn enw yr Arglwydd Iesu Crist, ar ymroddi o honoch i gyflawniad cydwibodol o honynt, fel y galloch fod, tra fyddoch byw yma, yn llestri i barch, cymmwys at wasanaeth yr Arglwydd, wedi eich darparu i bob gweithred dda, *1 Tim. ii. 21.* Myfyriwch brofi y pethau fydd a gwahaniaeth rhyngddynt, fel y byddoch bur a di-dramgwydd, hyd ddydd Crist, *Phil. i. 10.* Deisyfwech gymmunde b â Duw, deisyfwech y doniau goreu, *1 Cor. xii. 31.* Ah! nyni y rhai a brynwyd oddi wrth ddynion, *Dat. xiv. 4.* ac yn gorfoleddu tan obaith gogoniant Duw, *Rhuf. v. 2.* nyni fydd yn disgwyl, meddaf, am y gobaith gwynfydedig, ac ymddangosiad gogoniant y Duw mawr, a'n Hiachawdwr Iesu Crist. "Pa ryw fath ddynion a ddylem ni fod mewn sanctaidd ymarweddiad a duwioldeb?" *2 Pedr iii. 11.*

I ddiweddu, Er mwyn eich adeiladu ymhell-
ach, cymmerwch ail-adroddiad o'ch amrywiol ddy-
ledswyddau a gweithredoedd cyffredinol, i'r rhai y
mae Duw yn ei air, yn eich rhwymo, yn eich
lleoedd, eich galwedigaethau, a'ch perthynafau,
yn y byd hwn.

Am Ben-teulu.

OD oes gennyt deulu danat, yna yr wyt i yf-
tyried yr amrywiol berthynafau yr wyt yn
sefyll ynddynt; a gwybydd fod gennyt waith i
wneuthur dros Dduw ynddynt hwy oll; a'i fod
yn disgwyl i ti ymddwyn yn ffyddlon ymhob un o
honynt. Megis,

Yn gyntaf, Yn gyffredinol, mae gan yr hwn sydd
yn ben-teulu, yn y berthynas honno, waith i
wneuthur dros Dduw; sef, iawn lywodraethu ei
deulu ei hun; ac y mae ei waith o ddau fath.

1. Mewn perthynas i'w cyflwr ysprydol.

2. Mewn perthynas i'w cyflwr allanol.

Mewn perthynas i gyflwr ysprydol ei deulu; fe
ddylai fod yn dra diwyd a gofalus, i wneuthur ei
oreu, hyd yr eithaf, i gynhyddu ffydd lle ei dech-
reuwyd, ac i'w dechreu lle nad yw.

O herwydd pa ham i'r diben hyn, dylai ddiwyd
a mynych osod ger bron ei deulu y cyfryw bethau
o eiddo Duw, allan o'i air, ag sydd weddus, a
pherthynol i bob achos: Ac na chwestiyned neb
am ei reol vng air Duw am y cyfryw ymarferiad;
canys os bydd y peth ynddo ei hun yn ganmoladwy,
ac yn wafanaethgar at onestrydd moesol, y mae
o fewn cwmplas a therfynau, hyd yn oed, natur
ei hun, ac fe ddylid ei wneuthur; mwy o lawer
pethau o uwch natur: Heblaw hyn, y mae'r
Apostol yn ein cynghori ni, "Pa bethau bynnag
sydd wir, pa bethau bynnag sydd onest, cyfiawn a
chanmoladwy, meddylwch am y pethau hyn;"

hynny

hynny yw, meddyliwch am eu gwneuthur hwynt, *Pbil.* iv. 8. Ac y mae dyfal gyflawnu'r arfer dduw-
iol hon yn ein teulu yn dra chanmoladwy, ac yn
weddus i bob Cristion. Dyma un o'r pethau y
canmolodd Duw ei was *Abraham* yn fawr, o'i
blegid, a'r hyn a gafodd gymmaint effaith ar ei
galon. "Mi adwaen *Abraham*, medd Duw, (mi
a wn mai gwr da yw efe, mewn gwirionedd) y
gorchymyn efe i'w blant, ac i'w dylwyth ar ei ol,
gadw o'honynt ffordd yr Arglwydd," *Gen.* xviii. 19.
Dyma hefyd y peth yr oedd *Jesua* dduwiof yn bwr-
iadu ei arfer tra byddai iddo amser i anadlu yn y
byd. "Ond, medd efe, mi a'm tylwyth, a wa-
fanaethwn yr Arglwydd," *Jos.* xxiv. 15.

Ymhellach, Ni a welwn hefyd yn y Testament
newydd, yr edrychid ar yr rhai nad oeddynt yn
gwir barchu'r ddyledswydd hon, fel Cristianogion
o radd isel, i.e. mor isel, fel nad oeddynt gymmwys
i'w dewis i un swydd yn eglwys Dduw. "Rhaid
i esgob fod yn un a fyddo yn llywodraethu ei dŷ
ei hun yn dda, yn dal ei blant mewn ufudd-dod,
ynghyd â phob onestrwydd: O blegid oni fedr un
lywodraethu ei dŷ ei hun, pa fodd y cymmer efe
ofal dros eglwys Dduw? Bydded y diacon yr un
ffunud yn wr un wraig, yn llywodraethu ei blant
a'i dŷ ei hun dda," i *Tim.* iii. 4, 5. a'r 12. Del-
iwch ychydig sylw, y mae'r Apostol dybygid yn
gofod ger bron gymmaint a hyn, fod gan wr a
lywodraetho ei deulu yn dda, un cymhwylad per-
thynol i fugail neu *ddiacon* yn nbŷ Dduw, ("O
blegid oni fedr un lywodraethu ei dŷ ei hun, pa
fodd y cymmer efe ofal dros eglwys Dduw?") yr
hyn beth, a'i ystyried, a rydd i ni oleuni yng waith
pen-teulu, i lywodraeth ei dŷ ei hun.

1. Rhaid i fugail fod yn iach ac yn ddilwgr yn
ei athrawiaeth: Ac yn wir felly rhaid bod pen-
teulu, *Tit.* i. 9. *Epb.* vi. 4.

2. Dylai bugail fod yn barod i ddysgu, i geryddu,
ac i gynghori: Ac felly dylai pen-teulu fod, i *Tim.*
iii. 2. *Deut.* vi. 7.

3. Dylai

3. Dylai bugail ei hun fod yn siampl mewn ffydd a sancteiddrwydd: Felly hefyd y dylai pen-teulu fod, i *Tim. iii. 2, 3, 4.* a'r *iv. 12.*

“Byddaf ddeallus, medd *Dafydd*, mewn ffordd berffaith, rhodiaf mewn perffeithrwydd o fewn (neu ger bron) fy nhŷ, *Salm. ci. 2.*

4. Y mae'r bugail am gael yr eglwys ynghyd, a chwedi eu dyfod felly ynghyd, i weddio yn eu plith, ac i bregethu iddynt: Y mae hyn hefyd yn ganmoladwy mewn pen-teuluoedd cristianogol.

Gwirth. Ond y mae fy nheulu i yn annuwiol ac afreolus mewn perthynas i bob peth da, *Beth a wnaſ?*

Atteb. Yr wyf yn atteb, yn gyntaf, er fod hyn yn wir, etto rhaid i ti eu rheoli hwy, ac nid hwy dydi: Yr wyt wedi dy ofod arnynt gan Dduw, ac yr wyt i arfer yr awdurdod a roddes Duw i ti, i geryddu eu drygioni, ac i ddangos iddynt y drwg o'u gwrthryfel yn erbyn yr Arglwydd. Fe wnaeth *Eli* hyn, ond nid digon; ac fe wnaeth *Dafydd* felly i'w fab, i *Sam. ii. 24, 25.* i *Gron. xxviii. 9.*

Hefyd, rhaid i't ddywedyd wrthynt pa mor druenus oedd dy gyflwr di pan oeddit yn eu cyflwr hwy, ac felly cais eu hadferu hwynt allan o fagl y diafol, *Marc v. 19.*

2. Dylit hefyd geisio eu tynnu allan i addoliad cyhoeddus Duw; ysgatfydd y gwel Duw fod yn dda ddychwelyd eu heneidiau. Medd *Jacob* wrth ei deulu, a'r rhai oll oedd gyd ag ef, “Cyfodwn ac esgynwn i *Bethel*, ac yno y gwnaf allor i Dduw, yr hwn a'm gwrandawodd yn nydd fy nghyfyngder, *Gen. xxxv. 3.*

Fe ddygodd *Hanna Samuel* i *Silo*, fel y trigai gyd â Duw byth, i *Sam. i. 22.* Ac yn wir fe gais eneidiau wedi eu dwys bigo dynnu, nid yn unig eu teuluoedd, eithr dinas gyfan ar ol Iesu Grist, *Ioan iv. 28, 29.*

3. Os cyndyn ydynt ac ni ddeuant gyd â thi, yna cais wyr duwiol iachus yn y ffydd i'th dŷ, a

mynn brogethu gair Duw, pan, fel *Cornelius*, y casglech dy deulu a'th gyfeillion ynghyd, *Act. x.*

Chwi a wyddoch fel y cafodd ceidwad y carchar, *Lydia*, *Crispus*, *Gaius*, *Stephanus*, ac braill, nid yn unig eu hunain, ond eu teuluoedd eu gwneuthur yn rhai grasol trwy bregethiad y Gair, a rhai os nid pawb o'honynt, trwy bregethiad y gair, yn eu tal, *Act. xvi. 14—34*, a'r *xviii. 78* a'r *Cor. i. 16*. Ac fe all fod yn un rheswm, ar ddim a wnni, ymhlith amryw, pa ham yr oedd yr Apostolion yn eu dydd, yn dysgu nid yn unig yn gyhoeddus, ond o dŷ i dŷ. Meddaf, fel y gallent, os byddai bosibl, ddwyn i mewn rhai teuluoedd o'r rhei'ny ag oedd yn annychweledig, ac yn eu pechodau, *Act. v. 24*. a'r *xx. 20, 21*. canys chwi a wyddoch, pa mor arferol oedd yn nydd Crist, i rai ei wahodd efi i'w tai, os byddai ganddynt rai na fynnent neu ni allent ddyfod atto, *Luc. vii. 2, 3*. a'r *viii. 41*.

Os dynia'r ffordd gyd â'r rhai ag oedd â chlefydau allanol yn eu teuluoedd, pa faint mwy, gan hynny, lle mae veneidiau ac eisiau Crist i'w gwared rhag angau, a damnedigaeth dragywyddol?

4. Cymmer ofal na b'io i'ti esgeuluso dyledswyddau, teuluaidd dy hunan yn eu plith, megis darllain y gair, a gweddi; od oes gennyt un grasol yn dy deulu, cymmer galon; ie, od wyt yn unig, etto gwybydd fod i'ti rydd-did i fyned at Dduw trwy Grist; ac hefyd, yr un amser, mewn possibl-rwydd o'gael yr eglwys gyffredinol, ac yr wyt yn eu bael, i gyd-uno â thi, dros holl nifer y rhai a fyddant cadwedig.

5. Cymmer ofal na ddioddefech unrhyw lyfrau annuwiol, halogedig, hereticiaidd, neu ymadrodd o'r fath yn dy dŷ: "Y mae ymddiddanion drwg yn llygru moesau da," i'r *Cor. xv. 33*. fy meddwl yw, y cyfryw lyfrau halogedig, neu hereticiaidd, &c. ag sydd yn tueddu i fagu bywyd pen-rydd, neu sydd yn gwrthwynebu athrawiaethau sylfaenol yr Efengyl.

Mi a wn, y rhaid caniattau eu rhydd-did i Grif-
tianogion mewn pethau canolig; ond am y pethau
hynny ag y sydd yn taro ar ffydd neu sancteidd-
rwydd, dylai pawb Cristianogion eu gadael o'r
neilltu; yn enwedig bugeiliaid eglwys, a phen-
teuluoedd: Yr oedd hyn yn cael ei arwyddocau yn
Jacob, sef yn ei waith yn "gorchymyn i'w deulu,
a'r rhai oll oedd gyd ag ef, i fwrw ymaith eu duw-
iau dieithr, a newid eu dillad."

Darfu i'r rhai hynny yn yr *Actau* roi esampl dda
yn hyn, y rhai a gymmerasant eu rhodres-lyfrau, ac
a'u llosgasant yngwydd pawb, yn werth ddeng
mil a deugain o ddarnau arian, *Act. xix. 18, 19.*

Bu'r esgeulusdra o hyn yn achos o ddinystr eneid-
diau mewn llawer o deuluoedd; plant a gwasan-
aeth-ddynion. "Y mae yn hawfach i ofer-siarad-
wyr â'u gweithredoedd twyllodrus, ddymchwelyd
tai cyfain nag y mae rhai yn tybied, *Tit. i. 10, 11.*

Cymmaint a hyn am gyflwr ysprydol dy deulu:
Ac yn awr at eu cyflwr allanol.

Mewn perthynas i gyflwr allanol dy deulu; yr
wyt i ystyried y tri pheth hyn;

Yn gyntaf, Ei fod yn gorwedd arnat ofalu am
luniaeth ddigonol iddynt. "Od os neb heb ddar-
bod dros yr eiddo, ac yn enwedig ei deulu, efe a
wadodd y ffydd, a gwaeth yw nâ'r di-ffydd," i *Tim.*
v. 8. Ond dal fylw, pan y mae'r gair yn dywe-
dyd, y dylit ddarbod dros dy deulu, nid yw yn
rhoi rhydd-did i ti ofalu yn anghymmedrol, nac
ychwaith yn caniattau i ti ymdrech i gribinio'r
byd i'th galon neu'th goffrau; na gofalu dros fly-
nyddau a dyddiau i ddysfod; eithr darbod drostynt,
fel y byddo ganddynt ymborth a dillad; ac os na
fyddant hwy, neu diethau, yn foddlon i hynny, yr
ydych yn myned tros reol gair Duw, i *Tim. vi. 8.*
Mat. vi. 34. Eithr llafuriwch fel y byddo gennych
fodd i flaenori mewn gweithredoedd da, at achosion
angenrheidiol, *Tit. iii. 12.*

Ac na wrth-ddadleuwch byth, oddi eithr i chwi
gyrraedd

gyrraedd ymbellach nâ wna mo'r tro; nid yw hynny ond anghrediniaeth. Y mae'r gair yn dywedyd, fod Duw yn "porthi'n brain, yn gofalu am adar y tô, ac yn dilladu llystiau'r maes;" y mae yn y tri pheth hyn, *porthi, dilladu, a gofalu am*, gymmaint ag a all calon ddymuno, *Luc xii. 6, 24, 27, 28.*

Yn ail, O herwydd pa ham, er dy fod i ddarbod dros dy deulu, etto tymherer dy holl lasur â chym-medrolled, "Bydded eich arafwch (yn ol y *Sai-sonaeg* cymmedroldeb) yn hyspys i bob dyn," *Phil. iv. 5.* Cymmer ofal na b'o i ti ymlid mor galed ar ol y byd hwn, fel i'th rwystrer di a'th deulu rhag cyflawnu'r dyledswyddau hynny tu ag at Dduw, ag yr wyt, trwy ras, yn rhwmedig iddynt; megis gweddi ddirgel, darllain yr ysgrythurau, ac ymddiddan cristianogol. Peth gwael yw i ddynion dreulio eu hunain, a'u teuluoedd, wrth y byd hwn, yn y cyfryw fodd ag y dad-rwymont eu calonau, neu yr ymddieithront, oddi wrth addoliad Duw.

Cristianogion, "Y mae'r amser yn fyrr, y mae yn ol, fod i'r rhai sydd a gwragedd iddynt, megis pe byddent hebddynt; a'r rhai a wylant, megis heb wylo; a'r rhai a lawenhânt, megis heb lawenhau; a'r rhai a arferant y byd hwn, megis heb ei gam-arfer, canys y mae dull y byd hwn yn myned heibio," *1 Cor. vii. 30, 31.*

Y mae llawer o Gristianogion yn *byw*, ac yn *gweithredu* yn y byd hwn, fel pe na bai crefydd ond rhyw *orchwyl heblaw*, a'r byd hwn yr *un* peth angenrheidiol; lle yn wir nad yw holl bethau'r byd hwn ond pethau heblaw; a chrefydd yn unig yr *un* peth *angenrheidiol*, *Luc x. 40, 41, 42.*

Yn drydydd, Od wyt am fod y cyfryw ben-teulu ag y gweddai i ti, rhaid i ti edrych ar fod y cyfryw undeb cristianogol rhwng dy dylwyth, ag a weddai i dy lle mae un ag sy'n *afni Duw yn llywodraethu.*

I. Rhaid i ti edrych ar fod dy blant a'th weision yn ufudd i air Duw: Canys er mai Duw yn unig sydd i reoli'r galon, etto y mae yn disgwyl i ti

reoli'r

reoli'r dyn oddi allan; yr hyn oni's gwnai, efe a ddichon, mewn byrr amser, "dorri ymaith oddi wrth dy hiliogaeth bob un a bifo ar bared," 1 *Sam.* iii. 11—14. Edrych, gan hynny, ar eu cadw hwy yn gymmedrol ymhob peth; o ran dillad, ac mewn ymadrodd, na byddont yn dyngwyr nac yn enllybwyr, nac yn geccrwyr, yn rhai glwth, neu yn feddwon; heb oddef dy blant i goeg-arglwyddiaethu ar dy weision, na hwythau drachefn i ymddwyn yn daeog ac yn anfwyn y naill i'r llall.

2. Dysg wahaniaethu rhwng y di-anrhydedd a wneir yn dy deulu i ti, a'r hyn a wneir i Dduw: Ac er y dylit ddwyn mawr serch (zêl) dros yr Arglwydd, a pheidio a dioddef dim a fyddo yn drosedd cyhoeddus yn ei erbyn ef; etto, dyma lle bydd dy ddoethineb, sef i fyned heibio i droseddau personol yn dy erbyn dy hun, a'u claddu mewn anghof. "Cariad a guddia liaws o bechodau." Na fydd gan hynny fel y beilchion a ruant ac a guchiant fel dynion gwallgofus, pan eu anfoddlonir; ac etto naill ai hwy a chwarddant, neu, o'r hyn lleiaf, a geryddant yn araf, ac yn esmwyth iawn, pan y di-anrhydedder Duw.

"Llywodraetha dy dŷ dy hun yn dda, yn dal dy blant (ac eraill o'th deulu) mewn ufudd-dod, gyd â phob onestrwydd," 1 *Tim.* iii. 4.

Yr oedd *Salomon*, brenin *Israel*, mor rhagorol (rhyw bryd) yn y ffordd hwn, fel y gwnai i lygaid yr edrychwyr serennu, ac i bawb ei barchu, 2 *Cron.* ix. 3, 4.

Ond, gan adael heibio matterion cyffredinol, gadewch i ni ddyfod at bethau neilltuol.

Yn gyntaf, Dyledswydd gwyr i wragedd crediniol.

A oes gwraig gennyt? rhaid i ti ystyried fel y dylit ymddwyn yn y berthynas hon: Ac i wneuthur hyn yn iawn, rhaid i ti ystyried cyflwr dy wraig, a yw hi yn gredadyn, neu nad yw; os credadyn yw hi, yna, yn gyntaf, Yr wyt yn rhwym i fendithio Duw am dani, "Canys gwerthfawroecach yw hi na'r

“nâ'r carbwncl, a rhodd Duw i ti ydyw, ac y mae er harddwch a gogoniant i ti,” *Diar.* xii. 4. a'r xxxi. 10. 1 *Cor.* ii. 7. “Siommedig yw ffafr ac ofer yw tegwch, ond benyw yn ofni'r Arglwydd, hi a gaiff glod,” *Diar.* xxxi. 30.

Yn ail, Dylit ei charu hi tan ddau ystyriaeth; 1. O herwydd mai dy gnawd a'th asgwrn yw hi (“ni chasaodd neb erioed ei gnawd ei hun,” *Eph.* v. 29.) 2. Am ei bod yn gyd-etifedd â thi o ras y bywyd, 1 *Pedr* iii. 7. Fe ddylai hyn, meddaf, dy rwymo i'w charu hi â chariad cristianogol; ei charu hi, gan gredu eich bod eich dau yn anwyl iawn gan Dduw, a'r Arglwydd Iesu Grift; ac y byddwch yn cyd-fyw byth gyd âg ef mewn tragwyddol ddedwyddwch.

Yn drydydd, Dylid ymddangos tu ag atti, a cher ei bron, fel ag y mae Crist tu ag at, a cher bron, ei eglwys; fel hyn y dywed yr Apostol, “Y gwyr, cerwch eich gwagedd, megis ag y carodd Crist yr eglwys, ac a'i rhoddde ei hun drosti,” *Eph.* v. 25. Pan fyddo gwyr yn ymddwyn ei hunain fel gwyr mewn gwirionedd, hwy fyddant nid yn unig yn wyr, eithr yn gyfryw ordinhad Duw i'r wraig, ag a bregetha iddi ymddygiad Crist tu ag at ei ddyweddi. Y mae arogl-peraidd yn gynhwysedig ym mherthynasau gwyr a gwagedd crediniol, *Eph.* v. 32. Y mae'r wraig, meddaf, yn arwyddo'r eglwys, a'r gwr yn cynnyrcholi'r pen a'r lachawdwr o honi, *Eph.* v. 23. “O blegid y gwr yw pen y wraig, megis ag y mae Crist yn ben i'r eglwys, ac efe yw lachawdwr y corph.”

Dyma un o brif ddibenion Duw yn ordeinio priodas, fel y gallai Crist a'i eglwys fod, mewn portreid, pa le bynnag y byddai gwr a gwraig yn credu trwy ras.

O herwydd pa ham y mae gwr a fyddo yn ymddwyn yn an-weddaidd tu ag at ei wraig, nid yn unig yn ymddwyn yn groes i'r rheol ofodedig, eithr hefyd yn achos i'w wraig, mewn rhan, golli budd-

buddioldeb y cyfryw ordinhad, ac yn gwaradwyddo dirgelwch y berthynas honno. Am hynny, meddaf, "Y dylai y gwyr garu eu gwagedd megis eu cyrph eu hunain. Yr hwn a garo ei wraig sydd yn ei garu ei hun; canys ni chasaodd neb erioed ei gnawd ei hun, eithr ei fagu a'i feithrin y mae, megis ag y mae'r * Arglwydd yr eglwys," *Eph. v. 28, 29.*

Fe fedrai *Salomon* a merch *Pharao* goledd a chynnal cariad priodasol, mewn modd ardderchog a nefolaidd, fel y gwelwn yn llyfr y *Caniadau*.

O herwydd pa ham cyd-ddygwch â'u gwendidau, a chynnorthwywch eu hanallu, ac anrhydeddwch hwynt fel y lleftri gwannaf, ac fel rhai o freuach gyfansoddiad, i *Pedr iii. 7.* gan gofio, er fod y natur yn frau, y mae'r fettel yn ddrud.

Mewn gair, bydd y cyfryw wr i'th wraig grediniol, fel y gallo di ddywedyd, Fe roddes Duw nid yn unig i mi wr? ond y cyfryw wr ag y sydd yn pregethu i mi bob dydd gariad Crist at ei eglwys.

Yn ail, Dyledswydd gwyr at wragedd anghrediniol.

Ond os yw dy wraig yn anghrediniol, neu'n gnawdol, sef yn annychweledig, y mae dyledswydd arnat, ag yr wyt yn rhwym i'w chyflawni tan ddau rwymedigaeth, 1. O herwydd ei bod bob munud yn ddarostyngedig i ddamnedigaeth dragywyddol. 2. Mai dy wraig di sydd yn y cyflwr drwg hwn. Och! ychydig y mae rhai gwyr yn wel'd o werth eneidiau eu gwagedd.

Yn awr, i'th gymhwyso at ymddygiad cyfattedbol i'th sefyllfa,

1. Ymgais yn ddisrifol am ystyriaeth o'i chyflwr truenus, fel y rhuo dy ymysgaroedd dros ei henaidd.

2. Go-

---

* Fe roddes Crist ei fywyd dros ei eglwys; y mae'n euddio ei gwendidau, yn cyfrannu ei ddoethineb iddi, yn ei hymddiffyn, ac yn ei helpu yn ei gorchwylion yn y byd hwn: Ac felly y dylai gwyr wneuthur dros eu gwagedd.

2. Gochel rhag iddi gael un achlysur oddi wrth dy ymddygiad anweddaidd di, i fyned rhagddi mewn drygioni; ac yma y mae gennyf achos i ddyblu'th ddiwydrwydd, canys y mae hi yn gorwedd yn dy fynwes, ac felly mewn cyfleusdra i ganfod y camymddygiad lleiaf ynnot ti.

3. Os ymddwyn y mae yn anweddaidd ac yn afreolus, fel ag y mae yn ddarostyngedig i wneuthur, gan ei bod heb Grist, ac heb ras, yna cais orchfygu ei drygioni hi â'th ddaioni di, ei byrbwylledd hi a'th amynedd ynghyd â'th addfwynder di: Cywilydd i ti y sydd ag egwyddor well ynot wneuthur fel ag y mae hi yn gwneuthur.

4. Gwylia am gyfleustra, a chymmer yr odfeydd mwyaf cymmwys i'w hargyhoeddi, dal sylw ar ei thymmer, a phan y mae debyccaf i wrando, yna llefara wrth ei chalon.

6. Pan lefarech, llefara i'r pwrpas; nid oes matter am lawer o eiriau, os byddant yn berthynafol. Y mae *Job* yn ateb ei wraig mewn ychydig eiriau, ac yn distawi ei hymadrodd ffol, "Leferaist, ebe ef, fel y llefarai un o'r ynfydion; a dderbyniwn ni gan Dduw yr hyn sydd dda, ac oni dderbyniwn yr hyn sydd ddrwg?" *Job* ii. 10.

6. Gwneler pob peth yn ddi-chwerwedd, ac heb yr ymddangosiad lleiaf o ddigofaint; "Mewn addfwynder yn dysgu y rhai gwrthwynebus, i edrych a rodde Duw iddynt hwy, ryw amser, edifeirwch i gydnabod y gwirionedd; a bod iddynt ddyfod i'r iawn allan o fagl diafol, y rhai a ddelid ganddo wrth ei ewyllys ef, 2 *Tim.* ii. 25, 25. "Canys beth a wyddost ti, O ddyn, a gedwi di dy wraig, 1 *Cor.* vii. 16.

Am R I E N I.

OS wyt tan enw rhieni, tad neu fam, rhaid i ti ystyried dy alwad tan y berthynas honno.

Y mae eneidiau gan dy blant, a rhaid iddynt gael eu geni o Dduw, yn gyftal ag o honot ti, neu fod yn golledig. Yr hyn a aned o'r cnawd fydd gnawd.

A gwybydd hefyd, oddi eithr i ti fod yn dra gwiliadwrus yn dy ymddygiad tu ag attynt, a cher eu bron, hwy allant fod yn golledig trwy dy fai di: Fe ddylai'r meddyliau am hyn dy annog, i'w hyfforddi, a'u ceryddu, yn gydwybodol.

1. Eu hyfforddi fel y mae'r ysgrhythur yn dywedyd, "Eu maethu hwynt yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd; a gwneuthur hyn yn ddiwyd pan eisteddych yn dy dŷ, pan orweddych i lawr, a phan gyfodych i fynu, *Deut. vi. 7. Eph. vi. 4.*

Yn awr tu ag at wneuthur hyn yn effeithiol i'r pwrpas:

Yn gyntaf, Gwna ef mewn ymadroddion, a geiriau hawdd i'w deall: Na chwennych ymadroddion uchel, ni wnant ond boddi synwyr dy blant. Fel hyn yllfarodd Duw wrth ei blant ef, a Phaul wrth yr eiddo yntau, *Hos. xii. 10. 1 Cor. iii. 2.*

Yn ail, Gochel lanw eu pennau â bydol ffoledd, opiniynau gwag, a meddyliau anfuddiol; canys hynny a'u dysg i fod yn farug ac yn falch, yn hytrach nac yn sobr a gofnygedig. Agor, gan hynny, iddynt gyflwr dyn wrth natur: Siarad a hwynt am bechod, am angau, ac uffern; am lachawdwr croeshoeliedig, a'r addewid o fywyd trwy ffydd. "Hyfforddia blentyn ymhen ei ffordd, a phan heneiddio nid ymedy â hi," *Diar. xxii. 6.*

Yn drydydd, Rhaid bod llawer o fwyneidd-dra, ac amynedd, yn eu holl hyfforddiadau, "Fel na ddigalonont," *Col. iii. 21.*

Ac, *yn bedwarydd*, Cais eu hargyhoeddi, a'u perswadio, trwy fucheddu yn gyfattebol, nad oferchwedlau ond gwirioneddau yw'r pethau yr wyt ti yn eu dysgu iddynt; ie, a'r cyfryw wirioneddau mor bell uwchlaw yr hyn a ellir ei fwynhau yma, fel nad yw pethau'r byd yma, pe baent fil o weithiau

iau yn well nag ydynt, ddim teilwng i'w cyffelybu â'r gogoniant fry, a ardderchawgrwydd y pethau sydd uchod.

Yr oedd *Isaac* mor sanctaidd ger bron ei blant, fel pan gofiodd ei fab *Jacob* am Duw, fe gofiodd mai efe oedd ofn ei dad *Isaac*, *Gen. xxxi. 53.*

Oh! pan allo plant feddwl am eu rhieni, a bendithio Duw am yn hyfforddiad a'r daioni a dderbyniasant oddi wrthynt, y mae hyn nid yn unig yn fuddiol i blant, eithr yn anrhydedd ac yn gyfur i'w rhieni, "Tad y cyfiawn a orfoledda yn fawr, a'r neb a genhedlo fab doeth a lawenha o'i blegid,"

Diar. xxiii. 24.

Am G E R Y D D U.

Yn gyntaf, Edrych a ynnill geiriau teg hwynt oddi wrth eu drygioni: Dyma ffordd Duw â'i blant ef, *Jer. xxv. 4, 5.*

Yn ail, Bydded y geiriau hynny a lefarych wrthynt pan geryddych, yn ystyriol, yn ychydig, ac yn berthynafol, gan ychwanegu yn wastadol attynt ryw ran gyfattedbol o'r yfgrhythur; os dywedant gelwydd, yna y cyfryw ag yn, *Dat. xxi. 8, 27.* Os ydynt yn pallu gwrando'r gair, yna y cyfryw ag yn 2 *Cron. xxv. 15, 16.*

Yn drydydd, Edrych attynt na b'ont yn ymgyfeillachu â'r rhai drwg ac annuwiol, gan ddangos gyd â phob sobrwydd, gafineb gwaftadol i'w drygioni hwy, a mynych lefain allan wrthynt, fel ag y gwnaeth Duw gynt wrth ei feibion ef; "Na wnewch attolwg y ffeidd-beth hyn, yr hwn sydd gas gennyf fi," *Jer. xiv. 4.*

Yn bedwarydd, Cymmysger hyn oll â'r cyfryw gariad, tofturi, a gofid yspryd; fel os yw bosibl, yr argyhoedder hwynt, nad ydwyt yn di-ystyru eu personau ond yn casau eu pechodau. Dyma ffordd Duw, *Salm xcix. 8.*

Yn bummed, Mynych ymegnia i argraffu ar eu cyd-

cydwybod, ystyriaeth o ddydd eu marwolaeth, ac mor ofnadwy fydd dydd y farn i'r annuwiol. Fel hyn y mae Duw yn rhybuddio ei bobl, *Deut.* xxxii. 29.

Yn chweched, Os gorfydd gymmeryd y wialen, 1. Taraw yn ystyriol, mewn gwaed oer; ac yn araf dangos iddynt, 1. Eu bai; 2. Pa gymmaint yw yn erbyn dy galon i ymdrin felly â hwynt; 3. A'th fod yn gwneuthur yr hyn a wnelych o gydwybod i Dduw, a chariad i'w heneidiau hwythau; 4. A dywed wrthynt, pe buasai foddion teg yn tyccio, ni fuasai dim o'r tofter hyn yn cael ei arferyd. Fe fydd hyn, mi a'i profais, yn foddion i gyfuddio eu calonau yn gyftal a'u cyrph; a chan mai dyma'r ffordd y mae Duw yn ymdrin â'i eiddo, tebyccaf i gyd ydyw i ateb y diben.

Yn seithfed, Canlynwch hyn oll â gweddi at Dduw drostynt, a gadewch y canlyniad iddo ef.

“Ffolineb fydd yn rhwym ynghalon plentyn; ond gwialen cerydd a'i gyrr ymhelli oddi wrtho,” *Diar.* xxiii. 15.

Yn olaf, Deliwch sylw ar y gocheliadau hyn.

1. Gochel na byddo'r drwg weithredoedd hynny am ba rai yr wyt ti yn ceryddu dy blant, yn cael eu dysgu iddynt gennyt ti yn dy ymarweddiad. Y mae llawer o blant yn dysgu oddi wrth eu rhieni, y drygioni ag y maent yn eu ceryddu o'i herwydd.

2. Gochel wenu arnynt pan wnelont feiau bychain, rhag i'th ymddygiad drwg hynny fod yn annogaeth iddynt wneuthur beiau mwy.

3. Gochel arfer geiriau di-flas ac anweddaidd wrth eu ceryddu, megis ymsennu, llysenwi, a'r cyffelyb; y mae hyn yn ddiawledig.

4. Gochel eu cynnedyddoedd â llawer o eiriau ceryddol, bygythiol cymmysgedig ag ysgafnder a chwerthin; ni wna hynny ond eu caledu: Na ddywed lawer, nac yn fynych, eithr yn berthynafol iddynt gyd â phob difrifwch.

Am

Am Ddyledswydd Feiftraid i Weifion.

Y MAE gan feiftraid hefyd waith i'w wneuthur, fel ag y maent yn sefyll mewn perthynas i'r gweifion.

And yn gyntaf, Os yw bosibl eu cael, eais rhai yn ofni Duw, "Ni thrig o fewn fy nhŷ, medd *Dafydd*, yr un a wnelo dwyll; ac ni thrig yn fy ngolwg yr un a ddywedo gelwydd," *Salm* ci. 17.

Yn ail, Ond os na's gelli gael, yn bresenol, ond anghredinwyr i wneuthur dy waith; yna,

1. Gwybydd mai dy ddyledswydd yw ymddwyn tu ag at dy was, fel y gallo ei wasanaeth, fod nid yn unig er daioni i ti, ond er daioni i'th was, a hynny mewn corph ac enaid: O herwydd pa ham ymdrin ag ef, o ran addysg, fel â dy blant; dyro iddo yr un bara Duw ag i'th blant; a phwy a wyr, os meithryn dy was â danteithion ysprydol, na's dichon fod yn blentyn ysprydol i ti, yn y diwedd, *Dier*, xxix. 21.

2. Edrych na wnelych dy weifion yn gaeth-ddynion (*slafiaid*), trwy ddodi gormod caled-waith arnynt, ac felly eu gorthrymmu â dy awydd bydol. Y mae peri i ddynion wasanaethu mewn gwaith gorcheftol yn ddi-seibiant, yn fwy tebyg i elynion *Israel* nag i feiftraid cristianogol, *Ecsod*, i. 14.

3. Edrych na byddo i ti ymddwyn tu ag at dy was, fel yr hwn y dywedir am dano, ei fod y cyfryw fab i *Belial*, fel na's gallai ei weifion ymddiddan âg ef, i *Salm* xxv. 14—17.

Ac y mae'r Apostol yn peri i chwi beidio a'u bygwth, gan fod eich Arglwydd chwithau yn y nefoedd, *Eph*. vi. 9. fel pe dywedasai, ni all eich gweifion fod yn euog o gynnisfer o gam-ymddygiadau yn eich erbyn chwi, ag yr ydych chi yn euog o droseddiadau yn erbyn Crist: O herwydd pa ham gwnewch â'ch gweifion, ac iddynt, fel

ag y dymunech i'ch Meistr nefol wneuthur i chwithau.

4. Edrych na byddo i ti eu gwasgu ar eu dyfodiad i'th wasanaeth, nac ar eu mynediad allan o hono.

1. Fe ellir twyllo gweision ar eu mynediad i wasanaeth mewn dwy ffordd.

Yn gyntaf, Trwy waith eu meistrï yn dywedyd celwydd wrthynt, gan ddywedyd, fod eu gwaith mor lleied, ac felly mor esmwyth, pan y mae, mewn gwirionedd, os nid yn rhy drwm, etto ymhell tu hwnt i'r hyn a ddywedasant ei fod ar y cyntaf. Dyma eu twyllo yn doft.

Yn ail, Y ffordd arall yw, pan y mae meistrï yn awyddus i geisio dir-dynnu eu gweision i'r cyfryw gyflogau, ag y sydd yn wir yn rhy fach, ac yn anghyfattebol i'r cyfryw waith a wasanaethont, ag y maent yn gorfod ei gyflawni. Y mae'r Apostol yn gwrthwynebu'r ddau, lle mae yn dywedyd, *Y meistrïd, gwnewch i'ch gweision yr hyn sydd gyfiawn*, cyfiawn waith, a chyfiawn gyflog, *gan wybod fod i chwithau Feistr yn y nefoedd*, Col. iv. 1.

2. Megis ag y gall gweision gael eu twyllo ar eu mynediad i'w gwasanaeth, felly y gallant gael ar eu mynediad allan. Yr hyn a wneir gan eu meistrïd, naill ai trwy newid eu cyflogau, fel *Laban* genhedlig, Gen. xxxi. 7. neu trwy eu cam-attal, fel y rheiny ag y bydd Duw yn dyft cyflym i'w herbyn, Mal. iii. 5.

3. Edrych na byddo i ti wneuthur elw o'th le am dy fod yn ddyn grasol, neu yn byw yn gyfleus at foddion gras.

Nid yw gweision gwir dduwiol, yn gofalu am ba mor lleied y gwasanaethont eu meistrïd, os gallant gael myned i deuluogedd duwiol, neu lle gallont gael cyfleusdra at y gair. Ond yn awr, os cymmer meistr, neu feistres, fantais oddi wrth hynny i wneuthur ysglyfaeth o'u gwas, y mae hyn yn ffiائد; dyma beth yw gwneuthur elw o dduw-

ioldeb, a marchnad o bethau Duw, ac o enaid dy frawd, 1 *Tim.* vi. 5..

Mi a glywais rai gweision tlodion yn dywedyd, iddynt mewn rhai teuluocedd cnawdol gael mwy o rydd-did at bethau Duw, a mwy o driniaeth deg, nag ymblith proffeswyr. Ond y mae hyn yn drewi: Ac fel y dywedodd *Jacob* am greulondeb ei ddau fab, felly y gallaf finnau ddywedyd am y cyfryw feiftraid, y maent yn gwneuthur crefydd yn ffaidd ger bron preswylwyr y wlad.

Mewn gair, dysgwch gan yr Arglwydd Iesu i ymddwyn yn dda tu ag at eich gweision, fel y gallo eich gweision hwythau ddyfsgu rhyw beth am gymmwynasgarwch Crist, trwy eich ymddygiad chwi attynt hwy: Y mae gweision yn rhai sydd yn *myned* yn gyftal ag yn *dysod*; edrych na roddech achos iddynt i waradwyddo'r Efengyl pan elont ymaith, am yr anghyfiawnder a welfant hwy dydi yn ei wneuthur pan oeddynt gyd â thi.

Dyna'r pryd y mae meistri yn iawn ymddwyn tu ag at ei gweision, pan y byddont yn ymroi mewn gair a bywyd i'w hargyhoeddi hwy, mai pethau Duw yw'r *Un peth angenrheidiol*.

Am yr hyn a orchymyn i weision eu wneuthur, o ran eu hofn, a'u symledd calon, a gwneuthur yr hyn a wnelont megis i'r Arglwydd, ac nid i ddynion; fe orchymynir i'r meistri i wneuthur yr un pethau iddynt hwythau, *Eph.* v. 6—9.

DYLEDSWYDD GWRAGEDD.

EITHER i fyned heibio i'r Pen-teulu, mi gaf lefaru gair neu ddau wrth y rhai sydd dano ef. Ac yn gyntaf wrth y wraig; y mae'r wraig yn rhwym wrth y gyfraith i'w gwr cyhyd ag y byddo ei gwr byw, *Rhuf.* vii. 2. O herwydd y mae ganddi hi ei gwaith, a'i lle, yn y teulu yn gyftal a'r lleill. Yn

Yn awr y mae'r pethau hyn i'w hyfstyried mewn ymddygiad gwraig tu ag at ei gwr, y rhai a ddylai hi eu cyflawni yn gydwybodol.

Yn gyntaf, Fod iddi edrych arno fel ei gwr, a'i harglwydd, *Pen y wraig yw'r gwr*. Ac felly y galwodd *Sara Abraham* yn arglwydd, *1 Cor. xi. 3. 1 Pedr iii. 9.*

Yn ail, O herwydd pa ham, hi ddylai fod yn ofstyngedig iddo, megis y mae yn weddus yn yr Arglwydd. Y mae'r Apostol yn dywedyd, y dylai *gwraig ymofwng i'w gwr priod, megis i'r Arglwydd, 1 Pedr iii. 1. Col. iii. 18. Eph. v. 22.* Middywedais i chwi o'r blaen, os rhodia'r gwr tu ag at ei wraig fel y gweddai iddo, y bydd felly yn gyfryw ordinhad Duw iddi, heblaw perthynas gwr, ag a bregetha iddi ymddygiad Crist at ei eglwys. *Ac yn awr, meddaf hefyd, y bydd i'r wraig, os rhodia hi gyd â'i gwr fel y gweddai iddi, bregethu ufuddod yr eglwys i'w Phriod.* O herwydd pa ham, *Fel y mae'r eglwys yn ddarostyngedig i Grist, felly hefyd bydded y gwragedd i'w gwyr priod ymbob peth, Eph. v. 24.*

Yn awr mewn trefn i ti gyflawni'th ddyledswydd hwn, rhaid i ti ochelyd y drygau canlynol.

1. Y drwg o yspryd crwydredig, rhodrefgar: Y mae hyn yn ddrwg yn yr eglwys, ac y mae yn ddrwg hefyd mewn gwraig yr hon sydd gysgod o'r eglwys. Y mae yn hoff gan Grist fod ei ddyweddi yn aros gartref yn tŷ; hynny yw, fod gyd âg ef mewn ffydd, ac ymarferiad o'i bethau ef, nid yn rhodienna ac ymfasnach â phethau Satan: Felly ni ddylai gwragedd ymroddi i grwydro, a rhodrefa oddi amgylch. Chwi a wyddoch fod *Salomon* yn *Diar. vii. 11.* yn dywedyd, *Siaradus ac anufudd yw hi, ei thraed nid arhosant yn ei thŷ.*

Fe ddylai gwragedd fod ynghylch gwaith eu gwyr gartref: Fel ag y dywed yr Apostol, *Yn sobr, yn bur, yn gwarchad gartref, yn dda, yn ddarostyngedig i'w gwyr priod, a pha ham? fel na chabler gair Duw, Tit. ii. 5.*

2. Gochelwch dafod *segur*, *fiaradus*, neu *gwerylus*, a *chynhenus*. Y mae hyn hefyd yn ffaidd mewn merched neu wragedd, fod fel ceiliog yr *India* (*parrot*) heb ffrwyno eu tafodau; lle dylai'r wraig wybod, fel y dywedais o'r blaen, mai ei gwr yw ei harglwydd, a'i fod wedi ei ofod i lywodraethu arni, fel ag y mae Crist ar ei eglwys. A ydych yn meddwl ei fod yn beth gweddus yn yr eglwys i ymddadleu yn erbyn ei Gwr? Onid yw hi i fod yn ddistaw ger ei fion, ac edrych yn fwy ar ei gyfreithiau ef na'i dychymygion ei hunan? Felly, medd yr Apostol, y dylai gwraig ymddwyn tu ag at ei gwr, *Dysged gwraig*, medd *Paul*, *distawrwydd gyd â phob gostyngaidrwydd; ond nid wyf yn cenhadu i wraig athrawiaethu, nac ymawdurdodi ar y gwr, eithr bod mewn distawrwydd*, 1 *Tim.* ii. 11, 12.

Y mae yn beth anweddaidd gweled gwraig, gymaint ag unwaith, yn ei holl fywyd, yn cynnyg ymawdurdodi ar y gwr; hi ddylai fod ymhob peth yn ddarostyngedig iddo ef, a gwneuthur yr hyn oll a wnel, fel yn cael ei gwarant, rhydd-did, ac awdurdod oddi wrtho ef. Ac yn wir dyma ei gogoniant, sef bod yn ufudd iddo ef megis y mae'r eglwys i Grift. *Hi a egir ei genau yn ddoeth, a chyfraith trugaredd sydd ar ei thafod hi*, *Diar.* xxx. 26.

3. Gochel hoffi gwisgoedd *anwedus*, neu *rodiad anllad*, se fydd hyn yn ddrwg oddi cartref, se rydd nid yn unig esiampl ddrwg, ond hefyd achlysur i demtaliynau cnawd, ac anlladrwydd; a chartref se fydd yn achos dramgwydd i wr duwiol, ac fel cancr yn llygru, i blant annuwiol, &c. O herwydd pam, medd yr Apostol, "Bydded y gwagedd mewn dillad gweddus, fel ag y gweddai i wragedd yn proffesu duwioldeb," 1 *Tim.* ii. 10. "nid â gwallt plethedig, neu aur, neu gemmau, neu dillad gwerthfawr, ond â gweithredoedd da." Ac fe ddywedir drachefn, "Trwsiad y rhai bydded nid yr un oddi allan, o blethiad gwallt, ac amgylchosodiad aur, neu wisgad dillad, eithr bydded cuddiedig

“iedig ddyn y galon, mewn anllygredigaeth, yfpryd addfwyn a llonydd, yr hwn fydd ger bron Duw yn werthfawr; canys felly gynt yr oedd y gwragedd sanctaidd hefyd, y rhai oedd yn gobeithio yn Nuw, yn ymdrwylio, gan fod yn ddarostyngedig i’w gwyr priod, 1 *Pedr* iii. 3—6.

Ond etto, na feddyliwch wrth yr ymddarostyngiad a sonir yma, fy mod yn meddwl y dylai gwragedd fod fel caeth-forwynion i’w gwyr. Cydiauedigion y gwyr yw’r gwragedd, eu *cnaud* a’u *hesgyrn*; ac nid *dyn* yw’r hwn a gasao ei gnawd ei hun, neu a fydd yn chwerw wrtho, *Eph.* v. 29. O herwydd pa ham, *Cared pob un ei wraig fel ei hunan, a’r wraig edryched ar iddi barchi ei gwr*, *Eph.* v. 33.

Y mae’r wraig yn feistr, nesa at ei gwr, ac i lywodraethu’r cwbl yn ei absen ef; i.e., ac yn ei wydd, y mae iddi drefnu’r tŷ, a magu ei phlant, ond ei wneuthur yn y cyfryw fodd fel na chaffo’r gwrthwynebwr achlysur i waradwyddo, 1 *Tim.* v. 10, 11. “Pwy a fedr gael gwraig rinweddol? gwerthfawroccach yw hi na’r carbwncl. Gwraig rasol a gaiff anrhydedd, y mae yn trefnu ei gorchwylion mewn doethineb, *Diar.* xi. 16. a’r xii. 4.

Gwrth. Ond y mae fy ngwr i yn anghredadyn, beth a wnaf?

Atteb. Os felly, yna y mae arnat rwymedigaethau lawer mwy i ganlyn y rheolau uchod: Canys yn gyntaf, gan fod dy wr yn y cyfryw gyflwr fe fydd yn gwyliad dy lithriadau a’th wendidau, i gael achlysur i’w taslu, megis tom, yn wyneb dy Dduw a’th Iachawdwr. 2. Fe fydd yn dueddol i wneuthur y gwaethaf o bob gair a ddywedych a phob tro a roddych. Ac felly, 3. Fe fydd y coeg ymddygiad a soniwyd, yn foddion i’chwanegu ei galon-galedwch, a’i rag-farn yn erbyn duwioldeb; ac yn esgus iddo ddi-brisio iachawdwriaeth ei enaid. O herwydd pa ham, “Bydded y gwragedd ofstyngedig i’w gwyr priod, fel od oes neb heb gredu’r gair, y galler trwy ymarweddiad y

“ gwragedd, eu hynnill hwy heb y gair, wrth edrych ar eich ymarweddiad diwair chwi, ynghyd ag ofn,” 1 *Pedr* iii. 1, 2. Y mae iechydwriaeth, neu ddamnedigaeth, dy wr yn sefyll, mewn rhan, ar dy rodiad a’th ymddygiad di ger ei fron ef: O herwydd pa ham od oes ynot ddim *ofn Duw*, neu *gariad* at dy wr, cais, trwy ymddygiad addfwyn, gweddeidd-dra, sancteiddrwydd, ac ymarweddiad gostyngedig, ei ynnill i garu ei iechydwriaeth ei hun; a thrwy wneuthur fel hyn, “ Beth a wyddost ti, wraig, a gedwi di dy wr? 1 *Cor.* vii. 16.

Gwrth. Ond y mae fy ngwr i, nid yn unig yn anghredadyn, eithr yn un o dymmer byr-bwyll iawn, yn afrywiog ac yn ddiferch, i.e. mor fur, ac mor farrug, &c. fel na’s gwn pa fodd i chwedleua ag ef; neu ymddwyn fy hunan ger ei fron.

Atteb. Yn wir y mae rhai gwragedd mewn dirfawr ofid, o herwydd eu gwyr annuwiol, ac fel y cyfryw dylid dofturio wrthynt, a gweddio drostynt, a hwythau a ddylent fod cymmaint a hynny yn fwy gwyliadwrus yn eu holl ffyrdd; ac yn fwy gofalus i iawn ymddwyn ymhob peth a wnelont.

1. Am hynny bydd di yn ffyddlon iawn iddo ef ymhob peth a berthyn i’r bywyd hwn.

2. Cyd-ddwg ag ef yn amyneddgar yn ei gyflwr annychweledig. Yr wyt ti yn fyw, y mae efe yn farw: Yr wyt ti wedi’th egwyddori â gras, ond efe â phechod. Yn awr, gan hynny, gan fod gras yn gryfach nâ phechod, a daioni nâ drygioni, na orchfyger di gan ei ddrygioni ef, eithr gorchfyga di ei ddrygioni ef â’th ddaioni di, *Rhuf.* xii. 21. Y mae’n gywilydd i rai grasol, fod mor llygredig eu geiriâu, &c. a’r rhai anrasol, “ Y diog i ddigofaint sydd yn llawn o synwyr, ond y digllon ei yspryd a ddyrchafa ynfydrwydd,” *Diar.* xiv. 29.

3. Gan hynny, os dymuni un amser lefaru wrth dy wr, i’r diben o’i argyhoeddi mewn perthynas i unrhyw beth, pa un bynnag ai da neu ddrwg, dy ddoethineb fyddai disgwyl cyfle ac amser cyfaddas,

faddas, i wneuthur felly, canys, *Y mae amser i dewi, ac amser i ddywedyd, Preg. iii. 7.*

Yn awr, i iawn dre nu *amser* dy amcanion.

Dal sylw ar ei dymmer, a chymmer ef pan y byddo bellaf efe oddi wrth yr anwydau halogedig hynny ag sydd yn ofid i ti. Nid ynganai *Abigail* un gair wrth ei gwr taeg, ne's myned ei feddw-dod allan o hono, ac yntef mewn tymmer sobr, i *Sam. xxv. 36, 37.* Y diffyg o ddal sylw ar hyn yw'r achos fod cymmaint yn cael ei ddywedyd, ac mor lleied yn cael effaith.

2. Cymmer ef ar yr amserau y gwelych ei galon fwyaf tu ag attat, a phan y mae yn dangos arwyddion o gariad it' ac hyfrydwch ynnot. Dyma fel y gwnaeth *Ester* â'r brenin ei gwr, ac y llwyddodd, *Ester v. 3, 6. a'r vii. 1, 2.*

3. Dal sulw pan fyddo argyhoeddiadau yn ymallyd yn ei gydwybod ef, ac yna dilyn hwynt ag ymadroddion iachus, pwysfawr, allan o'r ysgrythurau: Ryw beth tebyg i hyn oedd ymddygiad gwraig *Manoa* tu ag at ei gwr, *Barn. xiii. 22, 23.* Ac, heblaw hynny,

1. Bydded dy eiriau yn anaml.

2. Na ddywed air a f'o yn fwnio fel pe byddit yn ewyllysio arglwyddiaethu arno, ond ymddiddan âg ef yn barchus fel â dy ben a'th arglwydd, mewn ffordd o ymbil a deisyf.

3. A hynny yn y cyfryw yspryd o gyd-ymdeimlad a chariad ymysgaroedd, yn hiraethu am ei ddai-oni, fel y byddo dull dy ymadrodd, a'th ymddygiad wrth lefaru, yn brawf iddo dy fod yn llefaru mewn cariad, ac fel yn ystyriol o'i drueni; a'th enaid yn ennyn o ddymuniad difriol am ei droedigaeth ef.

4. A dilyn dy eiriau, a'th ymddygiadau, â gweddiau ar Dduw dros ei enaid ef.

5. Ac ymgadw mewn tymmer gristianogaidd, diwair, a gweddaidd, ger ei fron ef, bob amser.

Gwrth. Ond un glwth a ffol yw fy ngwr i, ac heb

heb ddigon o fynwyr i ddilyn ei alwedigaeth allanol yn y byd.

Atteb. Yn gyntaf, er fod hyn oll yn wir, etto rhaid i ti wybod mai dy ben, dy arglwydd, a'th briod di, yw efe.

2. Am hynny, edrych na byddo i ti un amser ddymuno awdurdodi arno; ni wnaethpwyd y gwr er mwyn y wraig; hynny yw, nid i ti gael arglwyddiaethu arno ef, ond iddo ef fod yn wr i ti, ac i'th lywodraethu di, fel y tyftia *Paul*, i *Tim.* ii. 12. i *Cor.* xi. 3, 8.

3. O herwydd pa ham, er, mewn gwirionedd, y gall fod gennyt ti fwy o fynwyr nag y fydd ynddo ef, etto dylit wybod, dy fod di, a'r cwbl fydd eiddot ti, i gael eu trefnu fel tan awdurdod dy wr, ie, *pob peth*, meddaf, gwel *Eph.* v. 24.

Cymmer ofal, gan hynny, na b'o yr hyn a wnel-ych yn myned yn dy enw di, ond yn ei enw ef; nac i'th dderchafu di, ond i'w dderchafu ef; gan ddwyn pob peth yn y blaen yn y cyfryw fodd, trwy'th gynnwdeu a'th fynwyr, fel na b'o un o wendidau dy wr yn cael eu datguddio i eraill trwyot ti. *Gwraig rinweddol fydd goron i'w gwr, ond y waradwyddus fydd megis pydrni yn ei esgyrn.* Canys, fel ag y dywed y gwr doeth, *Hi a wna iddo les, ac nid drwg, holl ddyddiau ei bywyd, Diar.* xii. 4. a'r xxxi. 14.

4. Am hynny gwna dy negeſeion, ac ymddwg yn waſtadol, ar bob achosion bydol, fel tan lywodraeth ac awdurdod dy wr.

Yn nefaf, yſtyria dy ymddygiad i'th blant a'th wafanaethyddion.

Yr wyt yn fam ac yn feistres, ac felly dylit ymddwyn dy hun yn gyfattedbol.

Yn awr, gan fod y wraig grediniol yn gyſgod o'r eglwys, hi a ddylai, fel yr eglwys, feithrin ac addysgu ei phlant a'i gweſion, fel y gallo hi gyfattedbol yn hynny hefyd: Ac yn wir, gan fod y wraig yn waſtadol gartref, y mae ganthi fantais

fawr

fawr y ffordd honno; o herwydd pa ham gwna felly a'r Arglwydd a lwyddo'th waith. *Amen.*

Am Dyledswyd PLANT i RIENI.

YSTYRIWN, hefyd, fod dyledswydd ar blant i'w rhieni, ag y maent yn rhwym, wrth gyfraith Duw a chyfraith natur, i'w chyflawni yn gydwybodol; "Y plant, ufuddhewch i'ch rhieni yn yr Arglwydd, canys hyn sydd gyfiawn." A thrachefn, "Y plant, ufuddhewch i'ch rhieni ymhob peth; canys hyn sydd yn rhyngu bodd i'r Arglwydd yn dda," *Eph. vi. 1. Col. iii. 20.*

Mi gaf ddangos, yn fyrr, ymha ystyriaethau y dylai plant anrhydeddu eu rhieni.

Yn gyntaf, Hwyl a ddylent, yn oestadol, eu cyfrif yn well na hwyl eu hunain; yr wyf yn dal sylw fod yspryd gwrthuh, annymunol mewn rhai plant; a hynny yw, y maent yn barod i edrych dros benau eu rhieni, a meddwl yn wael ac yn ddiystyrllyd am danynt; y mae'r rhai'n yn waeth na *Phaganiaid*. Y mae calon y cyfryw yn gyffelyb i galon ci, neu anifail, yr hwn a gny, neu a gornia, y rhai a'u cenhedlodd, neu'r hon a'u hymddyg.

Eithr y mae fy nhad, &c. yn awr yn dlawd, ac yr wyf finnau yn gyfoethog, ac fe fyddai yn anfri, neu yn fychander i mi, o'r hyn lleiaf, yn rhwystr i'm rhwyf, ddangos iddo y parch a allwn pe buasai yn amgenach.

Mi a ddywedaf i ti, yr wyt yn ymresymmu fel dyn heb un Duw, megis *anifail*, neu fel un o'r ynfydion, ac yn hyn yn hollol wrthwyneb i Fab Duw, darllain *Marc vii. 9—13.*

A raid i rôdd, ac ychydig o ogoniant gilionen, neu blufyn, dy attal di rhag gwneuthur dros, ac anrhydeddu, dy dad a'th fam, "Mab doeth a lawenha ei dad, ond dyn ffôl a ddiystyra ei fam,"

Diar.

Diar xv. 20. Pe b'ai dy rieni mor isel, a'r prŷf cadachog, a thithau cuwch a'r cedrwydd; etto, efe yw dy dad, a hi yw dy fam; a hwy a ddylent fod yn barchus yn dy olwg; "Llygad yr hwn a watwaro ei dad, ac a ddiystyro ufuddhau i'w fam, a dynn cigfrain y dyffryn, a'r cywion eryrod a'i bwyty," *Diar*. xxx. 17.

Yn ail, Dylit ddangos dy barch i'th rieni, trwy ewyllysgarwch i gyfrannu iddynt, y cyfryw angenrheidiau a chymmhefurwydd, ag y sydd ddiffygiol arnynt. "Eithr os bydd un weddw ac iddi blant neu wyrion, dysgant (dysged y plant) yn gyntaf arfer duwioldeb gartref, a thalu'r pwyth i'w rhieni, medd *Paul*, canys hynny sydd dda a chymmeradwy gan Dduw," 1 *Tim.* v. 4.

Ac fe ddilynodd *Joseph* y rheol hon tu ag at ei dad tlawd, er ei fod ef ei hun yn nesa at y brenin yn yr *Aipht*, *Gen.* xli. 39—43. Ond, cof y gair, a thalu'r pwyth i'w rhieni.

Y mae tri pheth, ag y byddi, tra fydddech byw yn y byd, yn ddyledwr am danynt i'th rieni.

1. Am dy *fod* yn y byd hwn, canys oddi wrthynt hwy, fel yn ddi-gyfrwng tan Dduw, y derbyn-iaist ef.

2. Am eu gofal am danat yn dy gadw a'th gynnal, pan oeddit yn ddi-nerth, ac na's gallest ofalu am danat dy hunan, na'th ystyried dy hunan.

3. Am y poen a gymmerasant yn dy gylch, i'th feithrin o'th febyd. Hyd oni fagech blant dy hun, ni byddi byth yn ddealladwy o'r poen, y gwyliad, yr ofnau, tristwch calon a chystudd yspryd, yr aethant trwyddynt wrth dy fagu. A phan y gwybyddost, nid hawdd fydd gennynt addef dy fod wedi eu gwobrwyo yn ddigonol, am eu ffafr i ti: Pa mor fynych y'th borthasant ac y'th ddilladasant, rhag newyn a noethni? Pa ofal a gymmerasant ar fod gennynt ti fodd i fyw, a llwyddo yn y byd, ar ol eu hymadawiad. Y mae'n bosibl iddynt dreisio eu bol a'u cefn, ac hefyd tlodi eu hunain, fel y gallent

gallent dy ddodi di i fyw fel gwr gwych. Fe ddy-lai'r pethau hyn gael eu hiawn ystyried, gennyt fel dyn; ac di ddylit tithau gymmeryd gofal i *dalur pwyth* iddynt pan b'o achos yn gofyn. Y mae'r Ysgrythur yn dywedyd felly; rheswm yn dywedyd felly; ac nid oes dim ond cwn, ac anifeiliaid, a wrthwynebant. "Dyledswydd rhieni yw tryfori i'w plant, a dyledswydd plant yw talu'r pwyth i'w rhieni."

Yn drydydd, Am hynny, dangos, hyd yr eithaf, trwy ymddygiad gofyingedig, a mabaid, dy fod hyd y dydd heddyw, o'th galon, yn cofio cariad dy rieni.

Cymmaint a hyn am ufudd-dod plant i rieni, mewn ystyr gyffredinol.

Drachefn, os bydd dy rieni yn rhai duwiol, a thithau yn un drwg (fel ag yr wyt yn siccr, os nad wyt wedi dy ail-eni, neu 'th adnewyddu trwy Yspryd Duw) dylid ystyried, fod arnat gryfach rwymedigaeth i barchu, ac anrhydeddu, dy rieni, nid, bellach, fel tad neu fam yn ol y cnawd, eithr fel rhieni duwiol: Y mae'th dad a'th fam, yn awr, wedi eu gwneuthur i ti, gan Dduw, yn ddysgawd-wyr, ac yn hyfforddwyr, yn llwybr cyfiawnder. Gan hynny, i ddywedyd yngeiriau *Salomon*, "Fy mab, cadw orchymyn dy dad, ac nac ymado â chyfraith dy fam; rhwym hwynt am dy wddf," &c. *Diar.* vi. 20, 21.

Yr wyf dy annog i ystyried,

Yn gyntaf, Mai felly yr arferai pawb a fu, ac y sy' yn blant ufudd; i.e., arfer Crist ei hun ydoedd, i *Joseph* a *Mair*, er ei fod ef ei hun, yn Dduw bendigedig yn oes oesoedd, *Luc* ii. 51.

Yn ail, Y mae gennyt siampl o doft farnedigaethau Duw, ar y rhai a fu yn *anufudd*, i'th gadw yn ofn Duw; megis,

1. *Ismael*, am watwar tro da a wnaeth ei dad a'i fam, (sef, eu ymddygiad Duwiol, pan ddiddyfnwyd *Isaac*) a dafwyd allan o etifeddiaeth ei dad, ac o
eglwys

eglwys Crist, a hynny wrth orchymyn Duw, *Gen. xxi. 8—12. Gal. iv. 30.*

2. *Hophni a Phineas*, am wrthod cyngor da eutad, a gyffroisant y Duw mawr i fod yn elyn iddynt, i *Sam. ii. 22—24.*

3. *Absalom*, fel y gallwyf ddywedyd, a grogwyd gan Dduw ei hunan am wrth-ryfela yn erbyn ei dad, i *Sam. xviii. 9.*

4. Heblaw hyn, ychydig a wyddost ti y fath ystyriaeth gofidus i galon dy rieni, yw meddwl, dim ond meddwl, ysgatfydd, y byddi di yn ddamnedig. Pa gynnifer o weddiau, griddfannau, a dagrau a wafgaist o'u calonau ar y cyfrif hwn?

Y mae pob cam-ymddygiad o'th eiddo yn myned i'w calon hwy, rhag ofn i Dduw gymmeryd achlysur, trwy hynny, i'th gae di i fynu mewn calongaledwch dros byth.

Oh, fel yr ocheneidiodd *Abraham* am *Ismael*, O, meddai efe wrth Dduw, *na byddai byw Ismael ger dy fron di! Gen. vii. 18.*

Och! fel y gofidiodd *Isaac* a *Rebecca* am gam-ymddygiad *Esau*, *Gen. xxvi. 34, 35.* Ac mor chwerw y galarodd *Dafydd* am ei fab *Absalom*, yr hwn a fu farw yn yr anialwch, yn ei ddrygioni, i *2 Sam. xviii. 32, 33.*

Yn olaf, A all un dyn feddwl na's bydd yr holl esiamplau rhieni duwiol, yn ychwanegu dy boenau yn uffern, os, etto, erddynt i gyd, y byddi di farw yn dy bechodau?

Drachefn, os bydd dy rieni a thithau hefyd yn dduwiol, pa mor fendigedig a fyddi? A pha fath lawenydd y dylid lawenhau, fod yr un ffydd yn trigo yn dy rieni ac ynot ti? Ysgatfydd, mai ffrwyth ocheneidiau a gweddiau dy rieni yn achos dy enaid yw'th droedigaeth; ac ni allant hwy lai na llawenhau; wele, cyd-lawenha â hwynt. Rhaid yw llawenhau ar y cyfryw achos a hwn, fel y gwelwn, bawb, yn iechydwrriaeth y mab naturiol a sonir yn y ddammeg; “Canys fy mab hwn oedd farw,

“ farw, ac a aeth yn fyw drachefn, efe a gollafid, ac a gaed, a hwy a ddechreuafant fod yn llawen,”
Luc xv. 24.

Gan hynny bydded i'r ystyriaeth o hyn, sef fod gras yn dy rieni yn gyftal ag ynnot tithau, a ddylai rwymo dy galon gymmaint a hynny yn fwy i'w hanrhydeddu, eu parchu, ac ufuddhau iddynt, yn yr Arglwydd.

Ti elli ystyried yn awr, a deall yn well, y poen a'r gofal a gymmerth dy rieni, dros dy gorph a'th enaid; o herwydd pa ham ymro i dalu'r pwyth iddynt: Y mae gennynt nerth hefyd, yn awr, mewn rhyw fesur, i gyflawni'r gorchymyn, o herwydd pa ham nac esgeulufa mo hono.

Y mae peidio a chofio'r gorchymyn yn bechod dau ddyblyg, mewn mab grasol, i.e. y gorchymyn cyntaf mewn addewid, *Eph. vi. 1, 2.*

Gochel roi i'th rieni caredig un gair pigog, neu ddangos un ymddygiad anweddaidd. Car hwynt am mai'th rieni di ydynt; am mai duwiolion ydynt; ac am fod yn rhaid i ti fod gyd â hwynt mewn gogoniant, byth.

Drachefn, Od wyt ti yn dduwiol, a'th rieni yn ddrygionus, fel ag y mae hi, yfowaeth, yn fynych yn digwydd. Yna,

Yn gyntaf, Cyffroed dy ymysgaroedd tu ag atynt; dy rieni di sydd yn myned i uffern.

Yn ail, Fel y dywedais eisioes wrth y wraig, mewn perthynas i'w gwr anghrediniol, felly yr wyf yn dywedyd, yn awr, wrthyt tithau, gwylia rhag tafod baldarddus, siaradus; llefara wrthynt yn ddoeth, yn addfwyn, ac yn oftyngedig; gwna erddynt yn ffyddlon ac yn ddi-rwgnach, a dioddes, gyd â phob gweddeidd-dra plentynaidd, eu gwaradwyddiadau, eu habsennu, a'u cabl-eiriau. Disgwyl gyfleustra cymmwys i osod eu cyflwr ger eu bron. O! pa mor happus o beth fyddai, pe defnyddiai Duw blentyn i genhedlu ei dad i'r ffydd? Yna gallai'r tad ddywedyd, yn wir, â ffrwyth fy

ymysgaroedd fy hun y dychwelodd Duw fy enaid. Yr Arglwydd, os yw yn un â'i fendigedig ewyllys, a ddychwelo ein rhieni trauin, fel y gallont fod, gyd â ni, yn blant i Dduw.

Mewn pertbynaas i WEISION.

Y Mae gan *weision* hefyd waith i'w wneuthur tros Dduw, yn eu lle a'u sefyllfa, ymhlith dynion. Y mae'r Apostol yn gosod *meistr* allan mewn tair ystyriaeth.

1. Meistr crediniol.
2. Meistr anghrediniol.
3. Meistr anghyweithas

Y mae cyfarwyddyd a chyngor i weision i'w gael yn y gair, pa fodd i ymddwyn tu ag at feistr ymhob ystyriaeth, neu, o'r amrywiol gynheddfau a enwyd. Ond, cyn y delwyf i draethu yn *neilltuol* am un o'r rhai'n, mi ddangosaf ddyledswydd gweision yn *gyffredinol*.

Yn gyntaf, Cofia edrych arnat dy hunan fel ag yr wyt; hynny yw, fel *gwas*, nid plentyn, neu wraig; yr wyt ti yn îs nâ'r rhai'n; am hynny cyfrif dy hun tanynt; a bydd foddlon i'th sefyllfa. "O herwydd tri pheth y cynhyrfir y ddaear, ac o herwydd pedwar, y rhai ni ddichon hi eu dioddf, un yw, gwas pan deyrnasu," *Diar.* xxx. 21, 22.

Y mae yn anweddus i ti ymddiddau, neu ymddwyn, fel un ag sydd yn teyrnasu.

Yn ail, Ystyria, gan mai gwas wyt, nad dy eiddo di, yw'r hyn sydd tan dy lâl, eithr eiddo dy feistr: Yn awr, o herwydd nad dy eiddo di yw, ni ddylit drefnu fel y mynnech, eithr gan mai eiddo dy feistr yw, dylet fod yn ffyddlon i'w drefn ef. Fel hyn y gwnaeth *Joseph*, *Gen.* xxxix. 7—9. Ac os gwnai di yn amgen, gwybydd y derbynni gan Dduw am y cam yr wyt yn ei wneuthur, ac nid

oes derbyn wyneb gyd â Duw, *Col. iii. 25.* O herwydd pa ham,

Yn drydydd, Mewn perthynas i'th waith a'th orchwyl, yr wyt i'w wneuthur megis i'r Arglwydd, ac nid i ddynion; ac, yn wir, dyna'r pryd y mae gweision yn gwneuthur eu gorchwyl fel ag y gweddai iddynt, pan y maent yn gwneuthur pob peth mewn ufudd-dod i'r Arglwydd, gan wybod mai'r lle y maent yn awr ynddo, yw'r lle y gosodes Crist hwynt, ac ymha un y mae yn disgwyl iddynt fod yn ffyddlon. "Y gweision, medd *Paul*, ufuddhewch i'r rhai fydd arglwyddi i chi, gyd ag ofn a dychryn, yn sylmwrwydd eich calon megis i Grist; nid a golwg wasanaeth, fel boddlonwyr dynion, ond fel gweision Cristion, yn gwneuthur ewyllys Duw o'r galon," *Eph. vi. 5, 6.*

Deliwch ychydig sylw ar air Duw wrth weision;

1. Rhaid i weision fod yn ufudd. Etto,

2. Nid a'r cyfryw ufudd-dod ag a wasanaetha i ddyn yn unig: Y mae'n rhaid fod llygad gweision ar yr Arglwydd, yn y gwaith y maent yn ei wneuthur dros eu meistraid.

3. Mai ewyllys ac ordinhad Duw yw eu gwaith a roddir arnynt yn eu gwafanaeth. Oddi wrth yr hyn yr wyf yn casglu, fod dy waith yn dy le a'th sefyllfa, fel yr wyt ti yn was, yn wir ordinhad Duw, ac yn gymmeradwy ganddo ef, yn ol ei ryw, megis y mae pregethu, neu unrhyw waith arall o eiddo Duw; ac mor siccr o dderbyn gwobr am dy lasur, â'r hwn a grogir, neu a groeshoelir, neu'r merthyron a losgir, tros yr Efengyl. Am hynny medd yr Apostol wrth weision, "Pa beth bynnag a wneloch, gwnewch o'r galon, megis i'r Arglwydd, ac nid i ddynion, gan wybod mai gan yr Arglwydd y derbyniwch daledigaeth yr etifeddiaeth: canys yr Arglwydd Crist yr ydych yn ei wasanaethu," *Col. iii. 23, 24.*

Ac yn awr, mewn perthynas i'r tri math o feistrad a soniwyd o'r blaen.

Yn gyntaf; Am y meistr crediniol; medd *Paul*,
 “Y rhai sydd a meistr raid ganddynt yn credu, na
 ddiystyrant hwynt, o herwydd eu bod yn frodyr;
 eithr gwafanaethant hwynt, am eu bod yn credu,
 ac yn anwyl, ac (ynghyd â'r gweision) yn gyfran-
 nogion o'r llefad,” i *Tim.* vi. Oni chymmer gweis-
 ion ofal at ei calonnau, hwy redant gymmaint i'r
 ystyriaeth o'r berthynas y sydd rhwng eu meistr raid
 duwiol a hwy, megis brodyr, fel ag yr anghofiant
 y berthynas y sydd rhyngthynt fel meistr raid a
 gweision: Yn awr, er y dylent gofio'r naill, cym-
 merant ofal rhag anghofio'r llall: Adnebydd dy le
 fel gwas, tra yr ystyriech fod dy feistr a thithau yn
 frodyr, a gwna dy waith drosto yn ffyddlon, yn
 oftyngedig, a chyd âg addfwynder, am mai “meistr
 yw ag sydd yn credu ac yn anwyl, ac yn gyfrannog
 o'r llefad. Os bydd neb yn dysgu yn amgen, medd
 yr Apostol *Paul*, ac heb gyttuno ag iachus eiriau ein
 Harglwydd Iesu Grist, ac â'r athrawiaeth sy'n ol
 duwioldeb, chwyddo y mae, heb wybod dim, eithr
 amhwylo ynghylch cwestiynau, ac ymryson yng-
 hylch geiriau; o'r rhai y mae cynfigen, ymryson,
 cabledau, drwg-dybiau yn dyfod; cyndyn ddad-
 leu dynion llygredig eu meddwl, heb fod y gwir-
 ionedd ganddynt; yn tybied mai elw yw duwioldeb.
 Cilia oddi wrth y cyfryw,” i *Tim.* vi. 3, 4, 5.

Yn ail, Am y meistr anghrediniol; (canys am y
 cyfryw y mae'r Apostol yn llefaru yn i *Tim.* vi. 1.)
 “Cynnifer ag sy' wafanaethwyr dan yr iau, tyb-
 iant eu meistr raid eu hun yn deilwng o bob anrhyd-
 edd, fel na chabler enw Duw, a'i athrawiaeth ef.”

Y mae gweision, sydd yn byw gyd â meistr raid
 anghrediniol, tan rwymau mawr i fod yn wyliad-
 wrus, yn ffyddlon, ac yn oneft. Tan rwymau,
 meddaf, 1. Oddi wrth yr ystyriaeth o gyflwr eu
 meistr; canys, o herwydd ei fod yn anghredadyn,
 fe sydd ganddo lygad drwg arnat ti, ac ar dy weith-
 redoedd, ac yn fwy felly am dy fod yn proffesu:
 fel yn achos *Saul* a *Dafydd*, i *Sam.* xxiii, 8, 9, &c.

2. Yr

2. Yr wyt yn rhwym o herwydd y broffes yr wyt yn ei gwneuthur o air Duw; canys yr wyt trwy dy breffes, yn gosod Duw a'i air ger bron dy feistr, ac nid oes ganddo ddim synwyr amgen na'u cablu, os ymddygi di yn annheilwng. O ba herwydd y mae *Paul* yn peri i *Titus*, "Gynghori gweision i fod yn ddarostyngedig i'w meistraid eu hun, ac i ryngu bodd iddynt ymhob peth; nid yn gwrth-ddywedyd (nid yn rhoi atebion cellwerus, neu'r cyfryw ag sy'n wrthwyneb, neu'n gyffrous) nid yn darguddio, ond yn dangos pob ffyddlondeb da, fel yr harddont athrawiaeth Duw, ein Hiachawdwr, ymhob peth." *Tit.* ii. 9, 10.

Y mae'r gwas hwnnw, mewn teulu annuwiol, ag fydd yn gwneuthur ei waith ger bron Duw, fel ordinhad Duw, yn harddu athrawiaeth Duw, ac o bosibl yr achub efe ei feistr trwy wneuthur felly; eithr os gwna yn amgen, fe dramgwydda'r anghredadyn, fe ddi-anrhydedda Dduw, fe ofidia'r ffyddloniaid, ac fe dynn euogrwydd ar ei enaid ei hun.

Yn drydydd, Am y meist'r anghyweithas; er fy mod yn ei wahaniaethu oddi wrth yr anghredadyn; etto, nid am na's gall efe fod yn un o'r cyfryw, ond am nad yw pob anghredadyn, yn myned yn briodol, tan yr enw hwnnw. Yn awr, yr wyt ti, gyd â'r dyn anghyweithas, afrywiog hwn, a thi a ddylit ei wasanaeth dros yr amser yr ymrwymaist, mor ffyddlon, a chyd â'r meist'r mwyaf hoff a rhesymmol yn y byd. "Y gweision, medd *Pedr*, byddwch ddarostyngedig gyd â phob ofn i'ch meistraid, nid yn unig i'r rhai da a chyweithas, eithr i'r rhai anghyweithas hefyd," i *Pedr* ii. 18. Ac os parha dy feistr afrywiog yn anghyweithas o hyd, naill ai o gynfigen at dy grefydd, neu o herwydd ei fod yn afresymmol mewn perthynas i'th waith, (a thydi, hyd eithaf dy allu yn ymddwyn yn ffyddlon) fe gyfrif Duw di yn ddioddefwr am wneuthur yn dda, mor wirioneddol a phe caid dy alw at y

strange ger bron y byd i ddioddef, fel merthyr am, dy grefydd. O herwydd pa ham, y mae *Pedr* yn ychwanegu'r annogaeth hyn i weision, at y cyngor a roddes iddynt o'r blaen, "Canys hyn sydd rasol, os yw neb o herwydd cydwybod i Dduw yn dwyn tristwch, gan ddioddef ar gam; o blegid pa glod yw, os pan bechoch a chael eich cernodio, y byddwch dda eich amynedd? Eithr os a chwi yn gwneuthur yn dda, ac yn dioddef, y byddwch dda eich amynedd, hyn sydd rasol ger bron Duw."

O herwydd pa ham bydd gysurus am dy gyflwr, gan ystyried fod dy Dduw yn edrych arnat ti, fel ar *Jacob* yn nheilu *Laban*; ac eise a'th gyfiawnha oddi wrth bob cam-achwyniad, ac a'th obrwya di am dy ymddygiad ffyddlon, doeth, a duwiol ger bron, ac yngwafanaeth, dy feistr anghyweithas.

O blegid hynny, bydd amyneddus, meddaf, a chynnydda yn dy ffyddlondeb, yn dy le a'th alwad, hyd ne's gwnelo Duw ffordd oddihangfa o'r cyfryw le; a phan y gallech gael dy rydd-did, mwynha hynny yn hytrach, *1 Cor. vii. 21.*

Am GYMMYDOGION y naill i'r llall.

WEDI dangos i chwi fel hyn, mewn ychydig eiriau, beth yw'ch dyledswydd yn eich amrywiol berthynasau; mi gaf ychwanegu ychydig eiriau mewn perthynas i gymmydogaeth dda, ac yna tynnu at ddiwedd.

Am gymmydogaeth, y mae'r pethau hyn i'w hyf-tyried, a'u harferyd, os mynnu dy gael yn un yn gwneuthur dy ran mewn cymmydogaeth dda.

Yn gyntaf, Rhaid dy fod o ymarweddiad da, a difrycheulyd, yn dy deulu, dy le, a'th sefyllfa dy hun, yn dangos i bawb, yr awdurdod y mae'r Efengyl a phethau'r byd a ddaw, yn ei gael ar dy galon, "Fel y byddoch ddiargyoedd, a diniweid,
yn

yn blant, difeius i Dduw, ynghanol cenhedlaeth ddrygonus a throfaus, ymhlith y rhai yrydych yn disgleirio fel goleuadau yn y byd," *Phit. ii. 15, 16.*

Yn ail. Fel y mae'n rhaid i'r sawl a fynnont fod yn gymmydogion da fod o ymarweddïad da gartref, felly rhaid iddynt fod yn llawn o addfwynder, ac elusengarwch, i'r rhai sydd mewn eisiau o'u hamgylch, *Luc. x. 36, 37.*

Cymmydogaeth dda yn sicr, yw i ddynion fod yn barod i gyfrannu, fel o'u pethau ysprydol, felly yr un modd o'u pethau tymmhorol, megis ymborth, dillad, a chynnorthwy i'r rhai sydd ag angen arnynt: bod yn haelionus i'r tlawd a ymbilient â thi, ie, ymosyn ynghylch eu cyflwr, ac, yn ol dy allu, danfon iddynt, *Job xxxi. 15—20.*

Yn drydydd. Rhaid i ti fod yn wastad yn oftyngedig, ac yn addfwyn, yn eu plith, yn ddwys ac yn radlawn, nid yn ysgafn ac yn gellwerus, eithr trwy dy eiriau, a'th ymddygiad, yn *peri gras* i'r guraudawyr, *Eph. iv. 29.*

Fel hyn hefyd, darfu i *Job* anrhydeddu Duw ymhlith ei gymmydogion, *Job xxx. 6—11.*

Yn bedwarydd. Dy eddoethineb fyddai, dangos digafedd hollol at beched, a cheryddu dy gymmydog o'i herwydd, *Lev. xix. 17.* gan ymwadu â thi dy hun, mewn rhai pethau, fel na niweidiech dy gymmydog, eithr ryngu bodd iddo er adeiladaeth, *Rhuf. xv. 2.*

Yn bummed. Od wyt am fod yn gymmydog da, gwylia ar dy dafod, ar ddau gyfrif:

1. Na roddech dafodiaeth dramgwyddus, i'th gymmydog, i'w gyffroi ef i ddigofaint: Dioddef lawer, maddeu gamweddau, bydded dy eiriau yn anaml: "Anrhydeddus yw i wr beidio ag ymryson, ond pob ffol a fynn ymyrraeth," *Diar. xx. 3.* A thrachefn, "Y neb sydd hoff ganddo ymfennu, sydd hoff ganddo bech d," *Diar. xvii. 19.*

Ac fel y dylit edrych na fyddech yn gyffrowr ymryson a digofaint, felly hefyd edrych na fyddech yn

yn offeryn i'w fagu rhwng pleidiau, trwy dymmer chwedleugar a gwag-fiaradus; "Ynneb wrth fyned heibio a ymmyro â chynnen ni pherthyn iddo, fy megis un yn cymmeryd ei erbyn ei glustiau; fel glo i'r marwor, a choed i'r tân, felly y mae gwr cynnhennus i ennyn cynnen," *Diar.* xxvi. 17, 21.

Yr wyf yn dal fulw ar ddau beth ffaidd mewn llawer o broffeswyr; un yw yspryd pen-galed, cyn-dyn, a fynn ei ffordd ei hunan: Y llall yw, llawer o fiarad a chwedleua ynghylch crefydd, heb fawr neu ddim o'r gweithredoedd cristianogol hynny ag sydd yn brawf o'u ewyllysgarwch i ddwyn y groes, a gwneuthur lles i'w cymmydog.

1. Pan wyf yn dywedyd yspryd pen-galed, cyn-dyn, fy meddwl yw, y rhai sydd am foddioni eu hunain, ac yn dilyn eu ewyllyfiau eu hunain, mewn pethau bychain, er y gwyddant y byddai hynny fel cylllell eigydd i gydwybod wan, brawd neu gymmydog. Yn awr y mae hyn yn anghrist-nogaidd. Fe ddylai cristion fod yn hunan-ymwadol ymhob peth, (nad yw yn gormesu ar fatterion ffydd ac addoliad) a cheisio boddioni eraill yn hytrach nâ hwy eu hunain; "Byddwch ddi-achos tramgwydd *Iuddewon a Groegwyr*, ac i eglwys Duw, heb geisio eich llesad eich hunain, ond llesad llaweroedd, fel y byddont hwy gadwedig," *1 Cor.* x. 32, 33.

2. Y mae'r llall cyn-ddrwg ag yntef, fef y proffeswr fiaradus, sydd yn baldardd llawer ynghylch crefydd, ac yn ddadleuwr mawr, ond heb fawr o ffrwythau gras, hunan-ymwadiad, cyd-ymdeimlad â'r gwan, a chariad i'r tlawd: Pa fodd y dengys hwnnw ffydd ei heb weithredoedd? Y mae rhai dyn-ion, tebygid, yn meddwl fod sylwedd crefydd yn sefyll mewn geiriau; ond y maent yn camfynied yn fawr; nid yw crefydd geiriau, heb weithredoedd, ond crefydd hannerog, "Crefydd bur a dihalogedig ger bron Duw, a'r Tad, yw hyn, ymweled â'r amddifaid a'r gwragedd gweddwon yn eu hadfyd, a'i gadw ei hun yn ddifrycheulyd oddi wrth y byd.

y byd." Drachefn, "Os bydd brawd neu chwaer mewn eisiau beunyddiol ymborth, a dywedyd o un o honoch wrthynt, ewch mewn heddwch, ymdwymnwch ac ymddigonwch (geiriau teg iawn) etto heb roddi iddynt angenrheidiau'r corph, pa les fydd?" *Iag.* i. 27. a ii. 15, 16.

Mi gymmeraf achlysur yma i grybwyll ychydig am y pechodau fydd mor gyffredin ymhlith proffesywyr yr oes hon; y rhai ydynt cybydd-dod, balchder, ac aflendid. Hwyt-hwy yw'r drygau fydd yn anafu cymmydogaeth gristianogol, a chymmydogaeth wladol, mewn modd cywilyddus.

Yn gyntaf, Am gybydd-dod.

1. *Cybydd-dod*, yr un peth yw â *thrachwant*, neu chwennychiad; y mae'r hwn fydd yn chwennychu, yn trachwantu, pa un ai da neu drwg fyddo'r peth. O herwydd pa ham fe'i gelwir *chwennych*, *Ecclod.* xx. 17. *Deut.* v. 17. Medd yr apostol hefyd, "Nid adnabuafwn i drachwant, oni b'ai ddywedyd o'r ddeddf na thrachwanta," *Rhuf.* vii. 7. O herwydd pa ham, er fod dymuniad da yn gyfreithlon, ac yn ganmoladwy, i *Cor.* xii. 31. etto y mae *cybydd-dod* (fel y deallir yn gyffredin) yn beth i ymwrthod ag ef, a'i gasau fel y cythraul.

2. *Cybydd-dod* neu *ddrygchwant*, yw'r cynhyrfydd cyntaf, sy'n rhoi i bob pechod ei alwad, i ymgynhyrfu ac i weithredu, fel y dywedwyd o'r blaen, "Nid adnabuafai'r apostol bechod oni buafai ddywedyd o'r ddeddf, Na thrachwanta," canys lle nad oes chwennychiad at bechod, nid oes dim pechod yn ymddangos.

3. O blegid hynny, y mae *cybydd-dod* yn cynnwys ynddo bob pechod (sef, pechodau yn erbyn yr ail lech) fel gwiber yn dwyn ei rhai bychain yn ei bol. Y mae'r ysgrythur yn cadarnhau hyn, lle y mae'n dywedyd, "Na chwennych wraig dy gymmydog, na'i was, na'i forwyn, na'i ych na'i asyn, na dim ag fydd eiddo," *Ecclod.* xx. 17.

fe gymmer cybydd-dod ryw beth, ag a allo ei gael.

Yn awr, y mae yn fy meddyliau yr wyth arwydd hyn o gybydd-dod, y rhai sydd yn rhwyffro *gweithrededd* da, ac ymarweddiad cristianogol ymhlith dynion, pa le bynnag y cynnwysir hwynt.

Yn gyntaf, Gryngian, sef, wedi cael bywioliaeth gysurus gan Dduw, yn methu boddloni ar hynny, yn wrthwyneb i'r hyn a ddywaid yr apostol, "Bydded eich ymarweddiad yn ddiariangar, gan fod yn foddlon i'r hyn sydd gennych, canys eise a ddywedodd, Ni'th roddaf di i fynu, ac ni'th lwyr adawaf ychwaith," *Heb. xiii. 5.*

Yn ail, *Trachwant* i geisio, sef yn y gwerthwr, yn ei gymmell i ddywedyd am ei eiddo, ei fod yn well nag yw, fel y gallo chwanegu'r pris; a thrachwant i gadw, sef, yn y prynwr, yn ei gynhyrfu i ddywedyd yn waeth am beth nag y mae yn meddwl yn ei gydwybod ei fod, a hynny er mwyn lleihau'r pris rhesymol.

Dyma'r peth y mae'r apostol yn ei wahardd tan yr enw cam a cholled, *1 Cor. vi. 7, 8.* a'r hyn ag y mae *Salomon* yn ei gondemnio, *Diar. xx. 14.*

Yn drydydd, Arwydd gybydd-dod yw *blys*, pan y mae dynion yn mawr brisio yr hyn y sydd yn myned heibio eu geneu hwy, yn cynfigennu fod eraill yn ei gael, er, o bosibl, ei fod yn myned i'r rhai sydd â mwy o raid wrtho, ac yn fwy haeddianol o hono.

Yn bedwarydd, Y mae arwydd at y byd yn arwydd o gybydd-dod, pan y difuddio dynion eu hunain, a'r rhai sydd tan eu llywodraeth, o ragorfreintiau'r efengyl, er mwyn casglu golud bydol, ac se'i condemnir gan Grifft, *Luc xiv. 18—20.*

Yn bummed, Y mae annhrugarogrwydd yn arwyddo cybydd-dod, pan y gallo ddynion â modd ganddynt, glywed llef y tlawd, a chae eu hymysgaroedd oddi wrthynt, *1 Tim. iii. 17.*

Yn chweched, Y mae difatterwch, wrth gyfrannu, yn arwydd cybydd-dod; dynion yn gweled mai eu

eu dyledswydd yw cyfrannu i ryw un, er hynny, os nid ei lwyr anghofio, etto yn dihirio'r amser, fel yn anhawdd ganddynt ymadael â dim o ddâ'r byd. Fe waherddir hyn gan yr Yspryd Glân, *Nac attal ddaioni oddi wrth y rhai y perthyn iddynt, pan fyddo ar dy law ei wneuthur.* Yn awr, y mae'n ddyledus oddi wrthyt ti i'r tlawd, wrth orchymyn Duw; od oes eisiau arnynt, a chennyt tithau fodd, *Na ddywed wrth dy gymmydog, Gerdda ymaith, a thyred amser arall, ac y foru mi a roddaf, a chennyt beth yn awr, Diar. iii. 27, 28.*

Yn seithfed, Y mae yn arwydd o gybydd-dod, neu feddwl gwancus, pan y mae dynion gwedi rhag-arfaethu yn eu meddyliau i roddi, a pha faint y rhoddant, gwed'yn yn cau eu calon, yn lleihau, ac yn *tynnu yn ol* oddi wrth hynny; lle mae'r Yspryd Glân yn dywedyd, "Pob un megis y mae yn rhag-arfaethu yn ei galon, felly rhodded, nid yn athrist neu trwy gymmell, canys rhoddwr llawen y mae Duw yn ei garu," 2 Cor. ix. 7.

Yn olaf, Y mae yn arwyddo calon lygredig, wangcus, a chybyddlyd, pan y mae dyn wedi iddo wneuthur rhyw ddaioni; yn edifarhau, ac yn dirgel ddymuno na's gwnaethai felly, neu o'r hyn lleiaf na's gwnaithai gymmaint; dyma beth yw *blino* gwneuthur daioni (mewn perthynas i gyfrannu yr wyf fi'n fôn) ac y mae yn y cyfryw dymmer ddau ddrwg. Yn gyntaf, y mae yn anafu'r gwaith da a wnaethpwyd; ac yn ail, (oni's gwellheir) fe anafa'r galon rhag gwneuthur felly byth mwy. "Ni elwir y coeg-ddyn mwy yn fonheddig, ac ni ddywedir am y cybydd, Hael yw. Ond yr hael a ddychymmyg haelioni, ac ar haelioni y saif efe." *Esa. xxxii. 6, 8.*

Yn awr i beri i bawb ffeiddio'r pechod gwenwynllyd hwn, deliwch sylw, uwchlaw pob pechod yn y Testament newydd, hwn a elwir yn *eulun-addoliaeth*, *Eph. v. 5. Col. iii. 5.* Ac am hynny dylai pobl Dduw, nid yn unig ymgadw rhag eu dal

dal ganddo, eithr ofni ei enw ymhlith eu gilydd, rhag iddo (fel meddyliau anllad) lygru'r galon wrth sôn am dano, *Eph. iii. 5.*

Gwest. Ond pa ham y gelwir cybydd-dod yn eulun-addoliaeth?

Atteb. 1. Am ei fod yn hudo calon dyn iddo, fef, i synnied pethau daearol; y mae yn ynnill ein ferch, yr hwn y dylid ei roddi ar Dduw, ac yn ei ofod ar greaduriaid tlawd a gweigion: Y mae yn tynnu ein meddyliau o'r nefoedd lle dylent fod, ac yn eu gosod ar y ddaear, lle na's dylent fod, *Exec. xxxii. 31. Phil. iii. 18, 19. Col. iii. 2, 3.*

Fel hyn y mae yn cyfnewid y gwrthddrych, ar ba un y dylai'r galon gael ei gosod, ac yn ei gosod ar yr hyn na's dylai fod: Y mae yn peri i ddyn ymadael â Duw, "Ffynnon y dyfroedd byw, a chloddio iddo ei hunan bydewau, ie bydewau wedi eu torri, ni ddaliant ddwfr," *Jer. ii. 13.* Canys,

2. Y mae yn gwrthod gofal, llywodraeth, a rhagluniaeth Duw drosom, ac yn ein temptio i wneuthur *duw* o'n gofal a'n diwydrwydd ein hunain; ac at hwnnw y ffown bob amser, yn lle ymddiried yn yr Arglwydd, i gadw yr hyn sydd gennym, ac i gael ychwaneg gynhyfsgaeth.

Hyn oedd eulun-addoliaeth *Israel* gynt, a gwreiddyn eu holl arferion eulun-addolaidd, *Hos. ii. 5.* "Canys eu mam hwynt a butteiniodd, (hynny yw, a wnaeth eulun-addoliaeth) gwaradwyddus y gwnaeth yr hon a'u hymddug hwynt; canys dywedodd, Af ar ol fy nghariadau, y rhai fydd yn rhoi i mi fy mara a'm dwfr, fy ngwlân a'm llîn, fy olew a'm diodydd."

3. Y mae yn anghyttuno â ffordd Duw yn trefnu ei greaduriaid; ac a synn eu trefnu a'u llywodraethu, yn amgen nag y mae ei ddoethineb nefol ef yn gweled yn gymmwys; ac oddi yma y tardd ein holl anfoddlonrwydd ynghylch ymddygiad Duw tu ag attom. Ni ddywedodd *Cybydd-dod* erioed etto, "Yr Arglwydd yw efe, gwnaed fel y byddo

“ byddo da yn ei olwg;” eithr yn wastad yn gwrthddadleu, fel duw, yn erbyn pob peth ag sydd yn croesu ei amcan. Y mae cybydd-dod, fel duw, yn tynnu ymaith y galon a'r enaid oddi wrth y gwir Dduw, a'i Fab Iesu Grist, fel y pendefig hwnnw gynt. “ Efe a aeth i ffordd yn athrist, canys yr oedd yn berchen dâ lawer,” *Mat. xix. 16—22.*

Yn awr, gan hynny, yr hyn sy' ynnill y galon, yn gwrthwynebu rhagluniaeth Duw, ac sydd am drefnu a llywodraethu pethau yn wrthwyneb i Dduw; ac am dorri â Duw, ar yr achlysur hyn, yw eulun-addoliaeth: Ac y mae *Cybydd-dod* yn gwneuthur hyn oll, “ Canys yr annuwiol a ymfroftia am ewyllys ei galon, ac a fendithia'r cybydd, yr hwn y mae'r Arglwydd yn ei ffieiddio,” *Salm x. 3.*

Yn awr y ffordd i feddyginiaethu'r afiechyd hwn, yw dysgu'r wers a ddysgodd *Paul* ar ei gôf, “ Canys, myfi a ddysgais ymha gyflwr bynnag y byddwyf, fod yn foddlon iddo,” *Phil. iv. 11—13.*

Yr wyf yn dyfod yn yr ail le i lefaru gair am *falchder*, ac uwchder calon a bywyd.

Am F A L C H D E R.

1. Balchder yn gyffredinol, yw yr hyn sy'n peri i ddyn feddwl am ddyn a'i bethau uwchlaw yr hyn a'sgrifenwyd, *1 Cor. iv. 6.*

2. Y mae ei eisteddfa yn y galon, ymhlith y ffieidd-bethau hyn, “ Torr-priodas, putteindra, anlladrwydd, llofruddiaeth, twyll,” &c. *Marc vii. 21—23.* ac yn ymddangos yn y pethau canlynol.

Yn gyntaf, Pan yr ydych yn ddi-ystyru'r dyn hwn neu'r llall, er ei fod yn ddyn grasol; hynny yw edrych dros eu pennau, neu eu gochelyd, o blegid eu tlodi yn y byd hwn, ac yn dewis yn hytrach, ymgyfeillachu ag eraill, llai grasol, o herwydd eu mawredd yn y byd.

Yn erbyn y bai hwn y mae'r apostol *Iago* yn
F tyftiol-

tyftiolaethu, *Iago* ii. 1—3. tan yr enw *tueddol*; canys ffrwythau calon chwyddedig, yw ymdrin fel hyn â Christianogion, *1 Cor.* iv. 6, 7.

Yn awr, y mae'r gangen hon o falchder yn tarddu oddi ar anwybodaeth o wagter y creadur, ac o werthfawrogrwydd calon rasol: O herwydd pa ham ceisiwch ychwaneg o wybodaeth o'r ddau hyn, ac fe dorrir pen y brigyn hwn, a chwi ddyfsgwch fod yn gyd-ofyngedig â'r rhai isel radd, *Rhuf.* xii. 16.

Yn ail, Y mae yn arwydd o falchder calon, pan na ymwado dynion â'u hunain, mewn pethau a allont, er daioni a lleſad eu cymmydogion. Ac y mae yn eglur bellach, fod balchder wedi dringo cuwch i hunan-gariad, a hunan-fodddhad, fel nad ydynt yn gofalu fawr pwy a ofdiant, neu pwy a dramgwyddant, ond iddynt hwy gael eu ffordd eu hunain, *Obad.* xii. 13—15.

Yn drydydd, Y mae yn arwyddo balchder calon, pan nad oddeſi geryddon ſobr am dy bechod, ac am dy ymddygiad anweddaidd, eithr yn hytrach ffroeni yr wyt, a rhoi lle i'th yſpryd afrywiogi, a dal rhag-farn tu ag at y rhai a'th geryddont mewn cariad, felly medd y prophwyd, *Clywch, a gwrاندewch, na falchiwch; canys yr Arglwydd a leſarodd; hynny yw, gwrاندewch geryddon Duw am eich pechodau, a thorrwch hwynt ymaith trwy edifeiriwch: Ond oni wrاندewch chwi hyn, fy enaid a wyla mewn lleoedd dirgel am eich balchder, &c.* *Jer.* xiii. 15—17. Felly hefyd yn *Hosea*, "Ni roddant eu gwaith ar droi at eu Duw, am fod yſpryd godineb o'u mewn, nid adnabuant yr Arglwydd: a balchder *Israel* a ddwg dyftiolaeth yn ei wyneb." *Hof.* v. 4.

Y mae hyn yn arwyddo anwybodaeth, neu an-yſtyriaeth o burdeb Duw, ac yn brawf o lygredigaeth natur, a bod y galon wedi dirywio allan o iawn hwyl.

Yn bedwarydd, Y mae yn arwydd o falchder hefyd, pan nad yw cerydd, mor dderbyniol, oddi wrth

wrth y fant tlottaf, ac oddi wrth yr athraw pen-
naf; ac y mae hyn yn brawf eu bod yn gorfoleddu
mewn dynion, 1 *Cor.* iii. 21. "a bod eu ffydd
yn sefyll yn noethineb y rhei'ny, ac nid yn noethi-
neb Duw," neu ar y gwirionedd ei hun, 1 *Cor.* ii. 5.

Yn bummed, Y mae yn arwydd o falchder calon,
pan fyddo dyn â hyn neu hynny yn ei galon i'w
wneuthur, mewn perthynas i Dduw, ond etto yn
esgeuluso gofyn cynghor a chyfarwyddyd, yn sobr
gan Dduw yn y matter, *Yr annuwiol gan uwchder
ei ffreen ni chais Dduw*, medd *Dafydd*, *Salm* x. 4.

Yn chweched, Y mae yn arwydd o falchder calon
pan fyddo dynion yn cymmeryd eu coglais â'r
meddyliau am eu clod eu hunain, ac yn ei ddirgel
chwennych; yn meddwl am danynt eu hunain ac
eraill uwchlaw yr hyn a fgrifenwyd; yr hyn a
wneir gan y cyfryw nad ydynt yn cydnabod, mai
cwbl wagedd yw pob dyn pan fyddo ar y goreu:
Eithr fe anghosiodd y cyfryw ddynion y cyngor,
"Na fydd uchel fryd, eithr ofn," *Rhuf.* xi. 20.
Ac hefyd, "fod gwybodaeth ag fydd yn chwyddo,
ac nad yw yn eu hadeiladu hwy eu hunain, hac
eraill," 1 *Cor.* viii. 1, 2. O herwydd pa ham, wrth
y cyfryw mae'r Apostol yn dywedyd, "Na fydd-
wch wag-ogoneddgar, na wneler dim trwy wag-
ogoniant, eithr mewn gostyngeddwrwydd, gan
dybied eich gilydd yn well na chwi eich hunain,"
Phil. ii. 3. *Gal.* v. 26.

Y mae balchder hefyd yn yr ymddygiad, ymar-
weddiad, a dull allanol y corph, yr hyn fydd yn
ffiaidd i Gristianogion gael eu llygru ag ef; y mae'r
balchder hwn yn ymddangos mewn geiriau min-
grynnaid, neu, ddull o ddywediad balch, cet-
ddediad rhygyngog, ac mewn hoffi'r teganau, a'r
gwagedd hynny, ag y mae Satan a choeg-ddynion
ffol pen-ysgafn, yn eu dwyn i'r byd. Fel ag y dy-
weid Duw am ferched *Sion*, "Yn rhodio â gwddf
estynnedig, ac a llygaid gwammal, gan rodio a
rhyngyngu wrth gerdded, a thryftio â'u traed,"

Esfay

Eſay iii. 16. Ymddygiad anweddaidd iawn mewn pobl yn proffesu duwioldeb, ac yn arfer dyfod ger bron Duw i gyffesu eu pechodau, ac i ymofidio am eu cam-weithredoedd: Pa fodd y gall yſtyriaeth o'th waeledd, o halogrwydd dy galon, ac o ſanct-eiddrwydd Duw, gyd-ſefyll a'r cyfryw ymddygiad? A wyt ti yn gweled halogrwydd dy galon, ffrwyth pechod? ac a wyt ti yn ymofidio am yr anghyt-tundeb ſy' rhwng Duw a'th galon, yr hwn wyt yn rhoi'r ffrwyn i'th chwantau, ac yn eu gadael i redeg lle y mynnont? Na thwyller di, oddi ar anwybodaeth o'r pethau hyn y mae balchder yn cyfodi, i *Tim.* vi. 3, 4. Ni all yſtyriaeth o'm gwaeledd, o'r hyn a haeddais, ac o'r hyn ſydd yn waſtadol yn ſy nghalon yn gwrthwynebu Duw, byth gyd-ſefyll ag ymddygiad yſgafn, anllad: Ti a weli'r pryd hynny fod gennyt bethau amgen i feddwl hm danynt, na dyn-wared pluen: Och! nid yw'r pethau hyn ddim ond gwynn-galchi'r cythraul, a goſod lliw cnawdol ar un o'i geſtyll ef; nid wyt ond harddu'r prif gopyn: A ydyw dy galon ronyn gwell er dy rodiad balch, dy eiriau min-grynnaidd a'th uchel drem? Nag yw, onid yw hyn yn tyſtio mai calon fudr, fall, halogedig yw dy galon! O! na ryngai fodd i Dduw roi i ti weled ychydig o'th lun y tufewn, fel ag y mae gennyt eraill i weled y tu allan i ti. Tydi, fedd wedi ei addurno; tydi bared wedi ei wynnu, a geir y pethau hyn yn rhinweddau yn nydd Duw? Neu, ai dyma'r ffordd wyt yn ei chymmeryd i farweiddio pechod? "Uwchder golwg, a balchder calon, ac ar yr annuwiol ſydd bechod," *Diar.* xxi. 4. Balchder yw rhag-flaenwr y ſaith ſſiaidd-beth, y mae'r gwr doeth yn eu henwi, *Diar.* vi. 16, 17. a'r hyn ſydd, yn bennaf dim, yn peri i rai ſyrthio i *ddam-nedigaeth diafol*, i *Tim.* iii. 6.

Am ODINEB neu AFLENDID.

Yr wyf yn dyfod yn awr, yn y lle diweddaf, i
lefaru

lefaru gair neu ddau am *odineb*, ac yna i ddibennu yr ail bwngc a nodwyd yn y testyn.

Y mae lle *godineb*, neu butteindra, yn y galon ym mhlith y ffiaidd-bethau a goffawyd eisoes, ac a grybwyllir yn *Marc* vii. 21, 22. am yr hwn bechod mi gaf sylwi ar ddau beth.

Yn gyntaf, Fod ein Harglwydd ei hun, a'r Apostolion, synychaf, ym mhob man lle y nodir gofrestr o bechodau anfad, yn gosod *godineb*, putteindra, anlladrwydd ac aflendid, yn flaenaf; megis yn yr ysgrhythur honno, *Marc* vii. 21. ac felly yn *Rhuf.* i. 29. *1 Cor.* viii. 9. *Gal.* v. 19. *Eph.* v. 3. *1 Thes.* iv. 3, 4, 5. *Heb.* xii. 16. *Iago* ii. 11. *1 Pedr* ii. 11. *2 Pedr* ii. 10.

Yr wyf yn casglu oddi wrth hyn, fod y pechod o aflendid yn bechod arglwyddiaethol, a meistrïolaidd iawn, yn dal y pechadur yn gyfrinachol iawn, megis yn un o'r pethau hynny ag y sydd yn ymgynyng gyntaf ar bob achos, i dorri cyfraith Duw.

Yn ail, Yr wyf yn dal sulw fod y pechod hwn yn cael ei wneuthur yn ddiarwybod i lawer, hyd yn oed mor gynted ag yr edrycho dyn ar fenyw. "Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi," medd *Crist*, "fod pob un sydd yn edrych ar wraig, i'w chwennychu hi, wedi gwneuthur eisoes *odineb* â hi yn ei galon," *Mat.* v. 28.

Y mae'r pechod hwn o *aflendid*, meddaf, yn ddengar iawn, y mae yn naturiol, uwchlaw pob pechod, i ddynol-ryw; ac fel y mae yn dra naturiol, felly nid raid wrth achlyssuron i demtio iddo, gan fod wrthddrychau yn aml, iddo edrych arnynt, ym mhob lle; o herwydd pa ham y mae yn angenrhaidd fod gwiliadwriaeth ddyblig, a thriphlyg, yn yr enaid, yn ei erbyn. Gwell ydyw yn yr achos hyn wneuthur ammod â'n llygaid, fel *Job*, (*Job* xxxi. 1.) na'u gadael i wibio er dianrhydedd i Dduw, ac anghysur i ni ein hunain.

Y mae tri pheth yn arwyddo fod gwrryw neu fenyw yn tueddu gormod i aflendid eu calonnau eu hunain.

1. Y cyntaf yw *llygad gwammal*, neu lygad yn dirgel ymhyfrydu, yn y cyfryw wrtbddrychau ag fydd yn coglais y galon â meddyliau anniwair ac aflan. Y mae *Eſay* yn galw hwn yn *llygad gwammal*, *Eſay* iii. 16. A *Phedr*, yn *llygad llawn godineb*, ac heb fedru peidio â phachod, 2 *Pedr* 2. 14. Dyma'r un y mae *Crist* yn ei alw *drwg lygad*; a *Ioan*, *cwant y cnawd*, a *chwant y llygad*; ag fydd yn halog y rhei'n nad ydynt yn wiliadwrus iawn ar eu calonnau. *Marc* vii. 22. i *Ioan* ii. 16.

Y llygaid gwammal hwn, yw'r peth y dylai'r saint sancteiddiaf, ochelyd rhagddo, am ei fod yn dueddol i ymaflyd ynthynt hwythau hefyd. Pan y mae *Paul* yn gorchymyn i *Timotheus*, gynghori'r gwragedd ieuangc i rodio fel y gweddai i'r *Eſengyl*, y mae yn peri iddo ei *wneuthnr gyd â phob purdeb*: fel pe dywedasai, cymmer ofal rhag, tra fyddech di yn eu cynghori hwy i sancteiddrwydd, i ti dy hun gael dy lygru â chwant y llygad. i *Tim.*

iv. 1, 2. O pa gynnifer enaid, yn nydd Duw, a felldithiant y dydd erioed y rhoifant rydd-did i lygad anillad!

2. Yr ail arwydd fod un yn mawr dueddu i chwantau aflan, yw ymadrodd *anllad* ac *anweddaidd*; fel siarad y buttain wyneb-bres honno, yn *Diar* vii. neu'r cyfryw â'r rhai hynny yn *Pedr*; "Y rhai trwy chwantau'r cnawd a thrythyllwch, a llithiasant y rhai a ddiangasent yn gwbl oddi wrth y rhai oedd yn byw ar gyfeiliorn, 2 *Pedr* ii. 18. "O he-laethrwydd y galon y llefara'r genau." O herwydd pa ham, os saint ydym, edrychwn, megis at ein llygad, felly at ein tafod; ac na enwer *unwaith* o'r chwant o aflendid neu odineb yn ein mysg; na enwer yn *eich plith*, medd yr apostol, megis y gweddai i saint, *Eph.* v. 3. Deliwch fulw, na enwer *unwaith*. Y mae hyn yn arwyddo fod chwantau aflendid yn hudol gythreulig; hwy ynnillant y galon, a'r llygad, a'r tafod; na enwer *unwaith yn eich plith*, &c.

3. Peth ag fydd yn arwyddo fod gwrryw neu fenyw yn tueddu i anlladrwydd, ac aflendid, yw addurno eu hunain a gwisgoedd *ysgafn* ac *anllad*. Y mae trwsiad puttain, yn rhy fynych yn ein dyddiau ni, yn drwsiad proffeswyr; ffeidd-beth ydyw, ac yn arwyddo llawer o anlladrwydd a ferchiadau bryntion. Os nad yw'r rhai fy'n rhoi eu ffordd i lygaid trythyll, yn arwedd geiriau anllad, a gwisgoedd anweddus, yn *butteiniad*, &c. yn eu calonau, ni's gwn beth i ddywedyd! A ydyw llygad trythyll yn arwyddo gwyllder, a ydyw ymadrodd anllad yn arwyddo diweirdeb? ac a ydyw gwisgoedd anweddus, gyd â gyddfau estynedig, bronnoau noethion, ymadrodd mursenaidd, a cherddediad coeg, rhygyngog, &c. yn arwyddo marweiddiad chwantau?

Os dywed neb y gall y pethau hyn arwyddo balchder, yn gyftal a chwantau cnawdol: Wele, pa ham y maent yn feilchion; onid i drwsio i fynu y corph? a pha ham y maent yn trwsio'r corph i fynu â balchder, ond i borthi chwantau aflan ynthynt eu hunain ac eraill? Y mae Duw yn adnabod eu calonau heb eu hymddygiadau oddi allan; a ninnau a adwaenom eu calonau wrth eu hymddygiadau.

Fy nghyfeillion, dadleu yr ydwyf dros *weithredoedd da*, ac yn eich cyngori i ffoi rhag y pethau a ddichon fod yn rhwystr iddynt; o herwydd pa ham cyd-ddygwch â'm fymylrwydd; pan wyf yn dywedyd yn erbyn pechod, mi a ddymunwn ei drywanu â phob gair, o blegid, os amgen, efe a'n trywana ni â llawer o dristwch. 1 *Tim.* viii. 9, 10.

Nid wyf yn llefaru am *weithredoedd da*, fel pe bai'r gwneuthuriad o honynt yn ein hachub ni; (canys gwn, mai trwy ras y'n cyfiawnheir, yn ol gobaith bywyd tragywyddol) etto ein pechodau, a'n gweithredoedd drwg ni, a'n gwnant yn anghymmeradwy gyd â Duw a dynion, ac yn agored i'r holl felldithion yng air y gwirionedd. Y mae'r hwn

hwn ni rodia yn uniawn, yn ol gwirionedd yr efengyl, yn debygol i gael llawer ergyd ar ei heddwch, gan y diafol, y ddeddf, angau ac uffern; i.e., y mae'n ddigon tebygol y cuddia Duw ei wyneb oddi wrtho hefyd, *am anwiredd ei gybydd-dod.* *Esa.* lvii. 17.

Pa fodd y gall yr hwn fydd yn ymddwyn ei hun yn anghymmwys yngwydd dynion, etto feddwl ei fod, ar yr un pryd, yn iawn ymdwyn ger bron Duw? ac os gall goleuni mor wannedd â'r hwn fydd mewn dyn, yn gyfiawn dy farnu yn droseddwr, pa fodd y cuddir dy bechodau oddi wrth yr hwn fydd *â'i amrantau yn profi meibion dynion.* *Sal.* xi. 4.

Gwir yw, ffydd, yn unig, heb weithredoedd y ddeddf, fydd yn ein cyfiawnhau ger bron Duw; etto fe geir gweled y bydd i'r ffydd honno ag y fydd yn *unig*, ein gadael ni yn bechaduriaid yngwydd Duw a dyn. *Rhuf.* iii. 28 a'r 45. *Iago* ii. 18. Ac er na's gelli 'chwanegu at yr hyn fydd yn dy achub, trwy'r hyn oll a elli ei wneuthur, etto fe all dy gyfiawnder fod o fudd i *fab dyn*, (i dy gyd-bechaduriaid) fel y dywed y testyn, ac felly medd y gair yn *Job*: Ond os byddi mor ddi-ystyr a dywedyd, beth wyf fi yn ei brisio am fod yn gyfiawn er budd i eraill? rhaid i minnau ddywedyd i ti, nid oes dim o gariad Duw yn trigo ynot. *Job* xxxv. 18. i *Ioan* iii. 17r i *Cor.* xiii. 1, 2, 3

Rhodiwch gan hynny yn neddfau Duw, "Cedwch a gwnewch hwynt; o blegid hyn fydd eich doethineb a'ch deall chwi yngolwg y cenhedloedd, y rhai a glywant yr holl ddeddfau hyn, ac a ddywedant, yn ddiau pobl ddoeth a deallus, yw'r genedl fawr hon," *Deut.* iv. 28.

Wele, bellach, mi a ddeuaf at y trydydd peth nodedig yn y testyn: sef,

Y dylai pob credadyn nid yn unig ofalu am fod ei weithredoedd yn dda, a'u gwneutuwr dros yr amser presenol; ond hefyd ofalu ar *flaenori* ynddynt;

ddynt; hynny yw, cadw mewn gwaftadol ymarferiad o honynt.

Y mae yn beth hawfach dechreu gwneuthur daioni, nag yw i barhau ynddo; a'r rheswm yw, nid yw croes y crifftion gymmaint yn nechreuad y gwaith, ag y mae yn yr ymarferiad gwaftadol, calonnog, a chydwybodol o hono hyd y diwedd. Am hynny, y mae yn angenrhaid i Grifftianogion, nid yn unig, gael eu hannog i wneuthur daioni, eithr hefyd, i barhau yn y gwaith: Y mae dyn, wrth natur, yn hytrach yn wrandawr, nag yn wneuthurwr, fel yr *Atheniaid*, yn ymwrando yn oestad am rhyw beth newydd. *Aet.* xvii. 21. *Esa.* xlii. 20. Y mae yn beth hynod i sylwi arno, gwedi i Grifft rannu ei wrandawyr yn bedair rhan, fe gyndemniodd dair o honynt fel gwrandawyr diffwrwyth. *Luc* viii, 5, 6, 7, 8. O, peth caled yw parhau i gredu, parhau i garu, parhau i wrthsefyll pob gwrthwynebiadau. Y mae natur yn barod i ddiogi, neu i fflino, yn gwneuthur daioni. *Gal.* vi. 9. Nid yw tynnu llygad deheu, torri ymaith law a throed ddeheu, ddim yn beth hoff gan gig a gwaed; ac etto, nid oes neb ond y sawl a wnel felly, yn cael yr addewid o fywyd tragywyddol, o herwydd yr ymddengys nad oes ond y cyfryw â gwaith gras Duw yn eu calonnau. *Os arhoswch chwi yn fy ngair i, disgyblion i mi ydych yn wir,* *Mat.* xvii. 8, 9. a'r xxiv. 13. *Ioan* viii. 31. A thyna pam y cewch gynnifer *Os*, yn yr ysgrythur, yng-hylch happusrwydd dynion; megis, *os* plant, etifeddion hefyd; *os* ydych yn parhau yn y ffydd; *os* daliwn ddechreuad ein hyder yn sicr hyd y diwedd. *Rhuf.* vii. 17. *Col.* i. 23. *Heb.* iii. 14. Etto, nid am ein bod ni yn parhau yn ffyrdd Duw, y mae'r gwaith yn iawn; ond am fod y gwaith yn iawn rhaid i ni barhau ynddo. Fel mae *Ioan* yn dywedyd mewn lle arall. *Oddi wrthym ni yr aethant hwy allan, eithr nid oeddynt o honom ni; canys pe buasent o honom ni, hwy a arhosasent gyd â ni,* *Ioan* ii. 13.

Mi a addefaf i chwi, lle mae gwaith Duw wedi dechreu yn gadwedigol, fod yno gnawd, llygredd, a choroph marwolaeth i wrthwynebu'r gwaith; o herwydd pa ham dylai Crist'nogion ofalu gymmaint a hynny yn fwy, ac edrych ar iddynt, (trwy Grift yn eu nerthu) er gwaethaf yr holl wrthbleidiau, ar iddynt ymgadw mewn ystod wastadol o *weithredoedd da*, ym mhlith dynion.

Heblaw hyn, fel y mae anian pechod, yn ein hymmylgaroedd ni ein hunain, yn gwrthwynebu *daioni*, felly y mae y *Temptiwr*, yn barod i gynhyrfu'r chwantau hyn, ac i ymuno â hwynt ym mhob ymgyrch, yn erbyn pob ymddangosiad o Dduw yn ein heneidiau. A thyma pa ham y gelwir ef y *Diafol*, y *Gelyn*, y *Dinistrydd*, a'r hwn sydd yn oestad yn ceisio ein llyngcu. i *Pedr v. 8.*

Nid rhaid i mi ddywedyd ychwaneg da hyn; Fel ag y caiff yr hwn a ewyllysio rodio fel Cristion, mewn gwirionedd, weled yr angenrheidrwydd o barhad mewn *gweithredoedd da*, felly y caiff ei barhad ynddynt ei wrthwynebu; am hynny, rhaid iddo ei wneuthur yr orchwyl, beunydd i astudio i wrthsefyll y rhai sydd yn gwrthwynebu'r cyfryw fywyd, fel y gallu barhau ynddo.

Yn awr, gan hynny, i gynnorthwyo yn hyn, dyma lle mae'r peth ddiweddaf a nodais yn agoriad y testyn, yn dyfod yn briodol i mewn: sef, Mae'r ffordd oreu i annog ein hunain ac eraill i *weithredoedd da*, yw mynych dystiolaethu i eraill yr athrawiaeth sylfaenol o gyfiawnhad trwy Ras, a'i chredu ein hunain. Gwir yw'r gair, ac am y pethau hyn yr ewyllysiwn i ti fod yn daer, fel y byddo i'r sawl a gredasant i Dduw ofalu ar flaenori mewn *gweithredoedd da*.

Myfi a ddywedais o'r blaen, yn y pwngc cyntaf, y rhaid i *weithredoedd da* darddu oddi ar ffydd: ac yn awr yr wyf yn dywedyd i chwi, mae'r ffordd oreu i fod yn ffrwythlon ynthynt, yw mynych ymarfer â'r athrawiaeth o gyfiawnhad trwy ras; ac y

mae'r

mae'r ddau bwngc yn cytuno: canys fel ag y mae ffydd yn annog i weithredoedd da, felly y mae athrawiaeth gras yn bywiogi ffydd: o herwydd pam, y ffordd i fod yn gyfoethog mewn gweithredoedd da, yw bod yn gyfoethog mewn ffydd; a'r ffordd i fod yn gyfoethog mewn ffydd, yw bod yn ddiwyd, ac yn gydwytbodol, i gadarnhau athrawiaeth gras i eraill, a'i chredu ein hunain.

Yn gyntaf, Ei thyftiolaethu yn ddibaid i eraill. Fel hyn y mae *Paul* yn dywedyd wrth *Timotheus*, o's gosodai o flaen y brodyr wirioneddau'r Efengyl, y byddai nid yn unig ei hun yn weinidog da i Iesu Grist, ond y cynnyddai efse yng eiriau'r ffydd, ac athrawiaeth dda. *1 Tim. iv. 8.*

Ordinhad Duw ydyw, i Gristianogion fynych ymddiddan â'u gilydd am ei bethau ef; ac wrth wneuthur felly, adeiladu y naill y llall. *Heb. x. 24, 25. 1 Thes. v. 11.*

Y mae athrawiaeth yr efengyl fel gwllith, a'r gwllith-wlaw yn defnyddu ar ir-wellt, trwy'r hwn y mae yn tyfu, ac yn cael ei gadw yn wyrdd-las. *Deut. xxxii. 1.*

Y mae Cristianogion, fel amrywiol flodau mewn gardd, a gwllith y nesoedd yn disygn ar bob un o honynt, pan ysgydwer hwynt gan y gwynt, y maent trwy ddiferu'r gwllith wrth wraidd eu gilydd, yn cael eu cyd-faethu, ac yn gyd-faethwyr i'w gilydd.

Y mae Cristianogion wrth felus gyd-ymddiddan am bethau Duw, megis pe baent yn agoryd blychau oberarogl, yn ffroenau eu gilydd. Medd *Paul* wrth yr eglwys yn *Rhufain*: "Canys yr wyf yn hiraethu am eich gweled, fel y gallwyf gyfrannu i chwi ryw ddawn ysbrydol, fel y'ch cadarnhaer;" hynny yw, "fel y'm cyd-gyfurer ynoch chwi, trwy ffydd ein gilydd; yr eiddoch chwi, a'r eiddo finnau," *Rhuf. i. 11, 12.*

Fe ddylai Cristianogion fynych dyftiolaethu athrawiaeth gras, a chyfiawnhad trwyddo, y naill i'r llall.

Yn ail, Fel ag y dylent ei bregethu, felly y dylent ei feddiannu, a byw yn y nerth a'r cyfur o hono eu hunain; dylent sugno, ag yfed, yr athrawiaeth hon trwy ffydd, fel ag y mae'r tir da yn derbyn y gwlaw; a phan wnelir felly, y mae gweithredoedd da yn tarddu, a'u gweithredoedd a gyhoeddir yn fuan. Y mae *Paul* at y *Colossaid* yn dywedyd fel hyn, "Yr ydym yn diolch i Dduw a Thad ein Harglwydd Iesu Grift, gan weddio drofoch yn wastadol; er pan glywsom am eich ffydd yn Ghrift Iesu, ac am y cariad y fydd gennych tu ag at yr holl faint; er mwyn y gobaith a roddwyd i gadw i chwi yn y nefoedd, am yr hon y clwsoch o'r blaen yng air gwirionedd yr efengyl, yr hon fydd wedi dyfod attoch chwi, megis ag y mae yn yr holl fyd, ac fydd yn dwyn ffrwyth, megis ag yn eich plith chwithau. Ond er pa bryd? er y dydd y clywsoch, ac y gwybuoch ras Duw mewn gwirionedd," *Col. i. 3, 4, 5, 6.*

Nid yw afalau, a blodau, yn cael eu gwneuthur gan y garddwr, etto effaith plannu a dyfrhau ydynt. Plannwch *athrawiaeth dda* yn y pechadur, a ddyfrhauer ef â gair y gras; ac, fel yr effaith o hynny, fe fydd y ffrwythau yn sancteiddrwydd, a'r diwedd yn fywyd tragywyddol. *Rhuf. vi. 2.*

Athrawiaeth dda yw athrawiaeth yr Efengyl, yr hon fydd yn dangos i ddynion fod Duw yn eu gwisgo hwynt â chyfiawnder ei Fab, yn rhad; ac yn ei wneuthur ef, a'i holl fendithion, trosodd iddynt hwy. Trwy'r rhad-rodd hon y mae'r pechadur yn cael ei wneuthur yn gyfiawn ger bron Duw; ac am ei fod felly, y mae egwyddor o ras yn cael ei dywallt yn y galon, trwy'r hwn bywheir hi, ac y dwg ffrwyth da. *Rhuf. iii. 21, 25. 1 Cor. i 30. a 2 Cor. v. 21. Ioan i. 16.*

Yn awr, gan fod gweithredoedd da yn tarddu oddi wrth ffydd, a chan fod ffydd yn cael ei meithrin trwy bregethu athrawiaeth yr Efengyl, &c. cymmer, gyd â thi, yr ychydig ystyriaethau rhain oddi

oddi wrth athrawiaeth yr Efengyl, er cymmorth i'th ffydd, fel y gallech fod yn wir ffrwythlon, a chyfoethog, mewn gweithredoedd da.

Yn gyntaf, Fod y Bibl wedi ei roddi i'r unig ddiben hyn, fel y byddai i ti gredu'r athrawiaeth hon, a byw yn y cyfur a'r melusder o honi: "Canys, pa bethau bynnag a'sgrifenwyd o'r blaen, er addysg i ni y'sgrifenwyd hwynt; fel trwy amynedd a diddanwoh yr ysgrythura y gallem gael gobaith, *Rhuf. xv. 4. Ioan xx. 31.*

Yn ail, Ac am hynny fod pob addewid yn y Bibl yn eiddot ti, i nerthu, bywiocau, ac annog dy galon i gredu.

Yn drydydd, Ystyria nad oes un peth a wnelych a ddichon foddioni Duw cymmaint â chredu. "Yr Arglwydd fydd hoff ganddo y rhai a'i hofnante ef, sef y rhai a ddisgwyliant wrth ei drugaredd ef, *Salm cxlvii. 11.*

Y maent yn hoff ganddo ef, am eu bod yn cofleidio ei gyfiawnder ef, &c.

Yn bedwarydd, Ystyria nad yw Duw yn cuddio ei wyneb oddi wrthyt, i'th wanhau, ond i brofi dy ffydd; a pha beth bynnag a ddioddeffo efe i Satan, neu'th galon dy hun, ei wneuthr i'th demtio, ni phalla dy ffydd byth. *Jab xxiii. 8, 9, 10. 1 Pedr i. 7.*

Yn bummed, Ystyria, mai credu yw'r hyn a geidw bethau'r nefoedd a gogoniant yn dy olwg; a'r hyn a ddigalonna'r Diafol, a wanhâ bechod, a tywhâ ac a gysura'r galon. *Heb. ii. 27. Iago ii. 27. 1 Pedr v. 9. Eph. vi. 16. Rhuf. xv. 13.*

Yn chweched, Trwy gredu, fe gedwir cariad Duw yn wresog ar y galon, ac fe annog hynny dydi yn wastadol i fendithio Duw am Grifft, am ras, am ffydd, gobaith, ac am yr holl bethau hynny, pa un bynnag ai yn Nuw, wedi ei arfeithu, neu ynot dy hunan, wedi ei gyfrannu; beth bynnag, meddaf, fydd ynglyn wrth iechydwrïaeth. *2 Cor. ii. 14. Salm ciii. 1, 2, 3, 4.*

Fe wna'r athrawiaeth o faddeuant pechod (a'i

derbyn trwy ffydd) waith nodedig ynghalon pechadur, i ddwyn allan *gweithredoedd da*.

Ond yn ail, Yn gymmaint a bod corph marwol-aeth a phechod ymhob un, i.e., sydd â gras ynddo yn y byd hwn, ac o herwydd y bydd corph y farwol-aeth hon, yn wastadol wrthwynebu'r hyn sy' dda, fel y dywed yr Apostol. *Rhuf. vii. 21.* Am hynny cymmer yr ychydig bethau hyn yn ychwaneg, i ddarostwng beth bynnag sy'n ymgodi i attal bywyd ffrwythlon.

1. Cadw wiliadwriaeth wastadol ar ddrygioni dy galon, (nid i ddi-galonni wrth yr olwg ar dy lygredd, ond) i'w gadw rhag torri allan; canys fe fydd hynny naill ai yn dy rwystro rhag gwneuthur *gweithredoedd da*, neu'n rhwystr i ti yn dy waith: canys y mae'r drwg yn bresennol gyd â thi, i'r ddau ddiben hynny; edrych, gan hynny, na wrandewech un amser ar lais y cnawd, er cryfed y mae pechod yn gweithredu i'r gwrthwyneb; gras a orfydd o'r diwedd.

2. Ystyria yn wastadol yn dy galon, fod llygad Duw arnat ti, a'i fod yn gweled pob dirgel dro sydd yn dy galon, pa un bynnag ai tu ag atto ef neu oddi wrtho; "Pob peth sydd yn noeth ac yn agored i'w lygaid ef, am yr hwn yr ydym yn son," *Heb. iv. 13.*

3. Os ymatteli rhag gwneuthur y *daioni* a ddylit â'r hyn a roddes Duw i ti; yna ystyria, er ei fod yn caru dy enaid, y gall dy gystuddio; (1.) yn dy ddyn oddi fewn â blinderau, fel y bydd dy fywyd yn aflonydd ac yn ddi-gysur. (2.) Ac y gall hefyd chwythu ar dy ddyn oddi allan, fel y bydd yr hyn oll a ynnillech, megis wedi ei ddodi mewn cod dylllog. *Salm lxxxii. 31, 32, 33. Hag. i. 6.*

Ac ystyria, pe cenhadau eise i un lleidr dyfod i fysg dy feddiannau, neu un wreichionen o dân ddisgyn ymhlith dy ysguboriau, pa mor fuan y gallent gael eu difetha yn aflawen, yn groes i'th ddisgwyliad, lle dylasit eu treulio i ogoniant Duw, yn ewyllysgar?

Ac

Ac, meddaf i ti, ymhellach, od oes arnat eifiau calon i wneuthur daioni, pan y mae yn dy allu, di elli fod heb gysur o ran y cyfryw bethau dy hunan oddi wrth eraill, pan y mae dy eiddo di wedi ei gynimeryd oddi wrtnyt. *Gwel Barn i. 6, 7.*

4. Ystyria mae bywyd llawn o *weithredoedd da*, yw'r unig ffordd, o'th ran di, i ddangos dy fod yn rhwymedig i drugaredd Duw, tu ag attat ti; fe drugarhaodd Duw wrthyt ti yn ehelaeth; efe a'th waredodd o'th holl drallodau hyd yr awr hon; nid anhawdd gan Dduw roi ei Fab i farw drosot ti, roddi ei Ysryd, i'th sancteiddio di, a'th gymhwyso i deyrnas nefoedd; medd *Paul*, "Yr wyf yn attolwg i chwi, er trugareddau Duw, roddi o honoch eich cyrph yn aberth byw, sanctaidd, cymmeradwy gan Dduw, yr hyn yw eich rhesymol wasanaeth chwi," *Rhuf. xii. 1. Gwel Mal. xviii. 32, 33.*

5. Ystyria mai dyma'r ffordd i argyhoeddi pawb, fod awdurdod Duw wedi cymmeryd gafael ar dy galon, (yr wyf yn llefaru wrth y rhai sy'n * dal y pen) a dywed a fynnech, oni bydd bywyd sanctaidd ynglŷn wrth dy ffydd, di gei dy farnu yn gangen gwedi gwywo; yn broffeswr mewn gair; halen heb flas; yn llestr gwag; ac fel efydd yn seinio, a symbal yn tyngcian. *Ioan xv. Mat. v. 13. 1 Cor. xiii. 1, 2.* Canys, meddant, dangos-wch i ni eich ffydd wrth eich gweithredoedd, canys ni allwn ni ddim gweled eich calonau. *Iago ii. 18.*

Ond meddaf i'r gwrthwyneb, os rhodî fel y gweddai i ti, yr hwn wyt wedi dy achub trwy ras, ti ddygi dyftiolaeth ynghydwybod pob dyn, mai pren da ydwyt, ac a adewi euogrwydd ar gydwybod y rhai drygionus; felly y torri ymaith achlysur oddi wrth y rhai sydd yn ewyllysio cael achlysur; yr wyt ti, bellach, yn lân oddi wrth waed pawb oll. *Aet. xx. 26, 31, 32, 33, 34.*

G 2

Dyma'r

* Col. ii. 9.

Dyma'r dyn hefyd fydd yn annog i *weithredoedd da*. "Y cluft a glywo'r cyfryw ddyn a'i bendithia; a'r llygad a'i gwelo a dyftiolaetha gyd âg ef."

Yn ddiau, medd Dafydd, nid ysgogir ef byth: y cyfiawn fydd byth mewn coffadwriaeth. Heb. x. 24. Job xxix. 11. Salm cxii. 6.

6. Gwybydd, mae'r galon lawnaf o *weithredoedd da*, fydd a'r lle lleiaf ynthi i demtasiynau Satan; a thyma feddwl *Pedr* yr Apostol, lle mae yn dywedyd, "Byddwch sobr, gwiliwch;" hynny yw, gwna waith ffydd a sancteiddrwydd yn brif orchwyl it'; "o blegid y mae eich gwrthwynebwr Diafol, megis llew rhwadwy, yn rhodio oddi amgylch, gan geisio'r neb a allo ei lyngcu. 1 *Pedr* v. 8. Y neb a rodio yn union, a rodia yn ddiogel," *Diar*. x. 9. A'r hwn a 'chwanego at ei ffydd, rinwedd; at rinwedd, wybodaeth; at wybodaeth, gymmedrollder; at gymmedrollder, garedigrwydd brawdol; ac at y rhai'n gariad; ac fydd a'r pethau hyn yn aml ganddo, ni bydd na "segur na diffwrwyth; ac ni lithra efe ddim byth: canys felly yn helaeth y trefnir iddo fynediad i mewn i dragywyddol deyrnas ein Harglwydd a'n Hiachawdwr Iesu Grist." 2 *Pedr* i. 5, 6, 7, 8, 9, 10.

7. Y dyn llawnaf o *weithredoedd da*, yw'r cymmwyfaf i fyw, a'r cymmwyfaf i farw: "Parod wyf fi yn awr," (neu un amser) "nid i'm rhwymo yn unig, ond i farw hefyd," medd *Paul*, yr hwn oedd bren ffwrwythlon. *Aet.* xxxi. 13.

Lle nad yw'r hwn fydd yn ddiffwrwyth, nac yn gymmwys i fyw, nac i farw: fe ŵyr ei hunan nad yw efe yn gymmwys i farw; ac y mae Duw ei hunan yn dywedyd nad yw efe ddim cymmwyys i fyw. *Torr ef i lawr, pa bam y mae efe yn ddiffwrwyth-o'r tir?* *Luc* xiii. 7.

8. Ystyria drachefn, i'th annog i "weithredoedd da," y cai, pan ddelych i ogoniant, dy wobrwyo gan Dduw am bob peth a wnelych er ei fwyn

fwyn ef ar y ddaear. Ychydig y mae pobl Dduw eu hunain, yn ystyried, pa mor gyfoethog y gwo-brwya Duw, beth bynnag (o wir egwyddor, ac i wir ddiben) a wnelir drosto ef yma yn y byd; ni chaff un tammaid o fara, na llymmaid o ddwfr, a rodder i'r gwaelaf fydd yn perthyn i Grift, neu golli blewyn o wallt dy ben, fyned, yn y dydd hwnnw, yn ddi-wobr. *Luc xiv. 13, 14. Mat. x. 42.*

“Canys ein byrr ysgafn gyftudd ni,” (ynghyd â phob rhan arall o hunan-ymwadiad) “yr hwn nid yw ond dros funud, fydd odidog ragorol, yn gweithredu tragywyddol bwys gogoniant i ni.” *2 Cor. iv. 17.*

Meddaf i ti Griftion, bydd ond cyfoethog mewn gweithredoedd da, a thi a gai fwy nâ icchydwr-iaeth; y mae dy icchydwr-iaeth yn rhad trwy Grift heb weithredoedd. *Eph. ii. 8, 9, 10.* Ond yn awr, gan dy fy fod wedi'th gyfiawnhau a'th achub, ac fel y ffrwyth o hynny, wedi cael dy adnewyddu trwy'r Yspryd Glan; yn ganlynol i hyn, meddaf, ti gei dy wobrwyo am bob gwaith da: “Canys nid yw Duw yn anghyfiawn, fel yr anghofio eich gwaith, a'r llafur o gariad,” yr hwn a ddangosaf-och chwi tu ag at ei enw ef, y rhai a weiniaf-och i'r faint, ac ydych yn gweini. *Heb. vi. 10. 1 Cor. iii. 14.*

Yr oedd *Moses* yn cyfrif y wobr ag oedd i'w chael, am fyrr oddef adfyd, gyd â phobl Duw, o fwy gwerth nâ thrysorau'r *Aipht*, firiol wên y brenin, neu anrhydedd ei deyrnas. *Heb. xi. 25, 26, 27.*

Mewn gair, bydded i'r siommedigaethau y fydd yn digwydd, ac, yn sicr, a ddigwyddant etto, i broffeswyr diffwrth, dy annog i edrych; gyd â phob diwydrwydd, at dy sefyllfa. O blegid, yn ddiammau,

Fe gywilyddir y proffeswr diffwrwyth.

Canys, *Yn gyntaf*, Nid yw'r cyfryw ddim ond cael ei dwyllo a'i siommi mewn perthynas i'r gwaith gras, ac y mae efe yn tybied fydd yn ei galon; y mae efe yn tybied mai Cristion yw, a bod pob gras ganddo; megis ffydd, gobaith, a'r cyffelyb, wedi ei blannu yn ei enaid; etto nid oes dim o ffrwythau'r grasusau rhain yn ymddangos yntho ef. Y mae ei dafod yn wir wedi ei drochi â'r siarad a'r dadwrdd am grefydd; ond, pa beth y dâl fŵn heb fylwedd? O ddyn tlawd, ddyn tlawd gwag! ffydd heb weithredoedd marw yw; dy obaith fydd fel ymadawiad yr enaid; nid yw y doniau fydd yn meddiannu dy enaid di ond y cyfryw ag fydd gyffredin gan y rhai anghymmeradw; gan hynny fe'th siommir. Nid yw Duw yn dy gyfrif yn amgen nâ drygionus fyth, er dy fod yn myned ac yn dyfod i le'r sanctaidd. *Iago ii. 19. 20. Job xi. 20. Preg. viii. 10. 1 Cor. xiii. 1, 2, 3.*

Yn ail, Gan hynny, rhaid i'th lawenydd a'th gysur digwyddo yn fyrr o gysur a llawenydd cadwedigol, yr hwn ni's dwg neb ymaith; ac, felly, dy adael di yn dy budreddi: gorfoledd y Phariseaid yw dy orfoledd, a'th ewyllysgarwch fel ewyllysgarwch *Herod*; ac, nid yw ei barhad, yn iaith yr ysgrythur, ond munud awr. *Ioan v. 33. Marc vi. 20. Job xx. 5.* Och! yn dy holl lawenydd, a'th foddlondeb tu â dy grefydd, nid wyt ond fel plentyn yn chwareu â phrês yn lle aur; neu âg arian drwg, yn lle yr hyn a ddeil bwyfau. "Os tybia neb ei fod yn rhyw beth, ac yntau heb fod yn ddim, y mae efe yn ei dwyllo, neu ei siommi, ei hun."

Yn drydydd, Os proffeswr diffwrwyth ydwyt, disgwyl am siommedigaeth dragywyddol yn nydd Duw; canys y mae yn rhaid i'th lamp ddiffodi, pan

pan gyntaf y fwnio udgorn Duw yn dy glustiau; ni elli sefyll ar ymddangosiad Mab y dyn yng ogoniant y Tad; fe fydd, hyd yn oed, ei olygon i' th broffes di, fel gwynt cryf i ganwyll ar ddiffodd, a thi a adewir yn unig i fygu.

O, y fath dro a ddaw ar forwyn ffol! hi feddyl-iodd ei bod yn ddedwydd, gyd a'r rhai uniawn o galon; eithr wele i'r gwrthwyneb y daeth, y mae ei lamp yn diffodd, y mae hi yn ymosyn yn awr am ras, pan y mae amser gras wedi myned heibio; y mae'r nef a feddyliodd gael myned i mewn iddi, yn troi yn uffern, a'i Duw hi wedi troi yn ddiafol; y mae Duw wedi ei bwrw allan o'i wŷdd, a chae'r drws ar ei hol; y mae hithau yn curo, ac yn ymddadleu ei phroffes, a'r cyffelyb; ond ateb naccaol a roddir iddi, a'i danfon ymaith, a'i diarddelu! ac felly "y mae llwybrau pawb a'r sydd yn gollwng Duw yn angof: Derfydd am obaith y rhag-rithiwr, yr hwn y torrir ymaith ei obaith, ac fel tŷ pryf coppyn y bydd ei hyder ef; efe a bwysa ar ei dŷ, ond ni saif; efe a ymeist ynddo, ond ni phery." *Mat.* xxv. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. *Luc* xiii. 25, 26, 27, 28. *Job* viii. 13, 14, 15.

Cymmer ofal gan hynny; y mae dy enaid, y nefoedd, a thragywyddoldeb, yn y fantawl, neu'r dafol; ie, y maent yn troi, naill ai attat ti, neu oddi wrthyt, ar sail dy ffydd; os cywir yw dy ffydd, y mae pob peth yn eiddot ti; os gau ydyw, y mae'r cwbl ar goll; beth bynnag f'o dy obaith a'th ddisgwyliad i'r gwrthwyneb: "Canys yng Ghrifft Iesu ni all enwaediad ddim, na dienwaediad, ond ffydd yn gweithio trwy gariad. Na thwyllled neb chwi â geiriau ofer, canys o blegid y pethau hyn y mae digofaint Duw yn dyfod ar blant yr anufudd-dod. Canys y ddaear fydd yn yfed y gwlaw, yr hwn sy'n mynych ddyfod arni, ac yn dwyn llyfiau cymmwys i'r rhai y llafurir hi ganddynt, fydd

sydd yn derbyn bendith gan Dduw; eithr yr hon sydd yn dwyn drain a mieri sydd *anghymmeradwy*, ac agos i felldith, diwedd yr hon yw ei llosgi. *Gal. v. 6. Eph. v. 3, 4, 5, 6. Heb. viii. 7, 8.*

Gwrthddadl. Ond pa beth a wnaif fi, yr hwn wyf mor oer, llwfr a di-galon, fel nad oes ddim egni i wneuthur un gwaith dros Dduw yn y byd hwn: fe fu amser, yn wir, pan oedd gwlith Duw yn aros dros nos ar fy mrig, a phan y gallwn hefyd gyd ag ewyllys a dymuniad gwrefog, fod yn gwneuthur, ac yn gweithio tros Dduw? ond och! yn awr y mae hi fel arall.

Gair i WRTHGILIWR,

Atteb. Os gwir yw hyn, y mae dy gyflwr yn druenus, yr wyt i dofturio wrthyt, yr Arglwydd a dofturio wrthyt; ac er dy adferiad allan o'r cyflwr hwn, mi a roddaf i ti gyngor, nid amgen na'r hyn a roddwyd i eglwys *Ephesus*, pan y collodd ei chariad cyntaf: "Cofia gan hynny o ba le y syrthiaist, ac edifarha, a gwna'r gweithredoedd cyntaf," &c. *Dat. ii. 5.*

Dal sulw; cofia o ba le y syrthiaist, yw difrifol ystyried a chosio i ti adael dy Dduw, bywyd dy enaid, a'r hwn nid oes dim bywyd hebddo, na chysur, na nerth, i ti i wneuthur (na dioddef 'chwaith) ddim yn ol ewyllys Duw: *Hebosi*, medd Crist, *ni ellwch chw'i wneuthur dim.* Cyflwr true-nus! cofio hyn, yn ddiau, yw'r cam cyntaf, i adferiad calon wrthgiliedig; canys y mae iawn gosio hyn yn ewyn i'r meddwl, pa golled y mae'r enaid sydd yn y cyflwr hwn yn ei oddef, pa fodd y collodd ymweliadau, gwenau a chysuron cyntaf Duw; pan oedd dy gydwybod yn cael ei thynaru a gwaed dy lachawdwr; pan oedd pob cam a roddit fel mewn mel ac ymenyn, a phan y gallai dy galon fyfyrion ar bethau

bethau dychrynlyd gyd a chysur. *Job* xxix. 2, 3, 4, 5, 6. *Eſay* xxxiii. 14, 15, 16, 17, 18. Yn lle hynny, yr wyt yn teimlo tywyllwch a chalon-galedwch, ac y mae'r meddyliau am Dduw yn arswydus i ti. *Salm* lxxvii. 3. Nid yw Dnw yn awr byth yn ymweled a thi, neu os ydyw, nid yw ond fel ymdeithydd yn troi i letteua dros noswaith. *Jer.* xiv. 8, 9.

Y mae hyn hefyd yn atgoffa i ti fel y mae'r peth wedi ei gyfnewid gyd â thi, o ran dy hyder yn Nuw a'th happusrwydd i ddyfod, pa mor ansicr yw'th obaith yn awr am y nesoedd, pa gymmaint y mae'r bywyd hwn ynghrog mewn ammheuaeth o'th flaen. *Deut.* xxviii. 66, 67.

2. *Cofia gan hynny o ba le y syrthiaisst, ac edifarhâ.* Dyma ymadrodd cydsain; canys yn siccr, fe fydd y ddwys ystyriaeth o'r hyn a gollais yn fy ngwrthgiliad, yn gweithio yn fy nghalon drifftwch a thrymder duwiol, trwy'r hyn y gorfydd i mi ymosido am fy nghyflwr, a gwir-edifarhau, gan ddywedyd, "Af, a dychwelaf at fy ngwr cyntaf, canys gwell oedd arnaf fi yna nag yr awr hon," *Hof.* ii. 7.

A gwybydd hyn, mai diben Duw yn naccâu ei gymmundeib gyfurus i ti yr awr hon, yw, fel y gallech, yn gyntaf, weled y gwahaniaeth rhwng glynu wrth Dduw, ac ymadael ag ef; ac yn nesaf, fel y byddai i ti gydnabod dy fai, a cheisio ei wyneb ef. *Hof.* v. 15. Nid hoff gan Dduw weled dy ymddifa di, a thithau yn alarus am ei golli. Yn hytrach, gwell ganddo i ti ei gael ef yn dy fynwes, yn unig efe a ddengys ei ffafr yn ei ffordd ei hun; "Efe a edrych ar ddynion, ac os dywed neb, Mi a bechais, ac a wŷrais uniondeb, ac ni lwyddodd i mi: efe a wared ei enaid ef rhag myned i'r clawdd, a'i fywyd a wel oleuni," *Job* xxxiii. 27, 28.

3. *Cofia o ba le y syrthiaist, ac edifarhá, a gwna'r gweithredoedd cyntaf.* Fel ag y dylai fod *cofia*, ac *edifarhau*, felly y dylai fod awyddus weithredu ein *gweithredoedd cyntaf*; sef, credu fel o'r blaen; cymmeryd gafael ar bethau'r nefoedd fel o'r blaen; ymgymmodi á Duw, a golygu ei ogoniant, fel ar y cyntaf; canys y mae Duw yn awr wedi dychwelyd attat ti fel yn y dychreuad. *Zec. i. 16.* Ac er y gelli, o herwydd colli dy gydynau fel *Samson*, fod ar y cyntaf yn wan, etto fe dyf dy wallt, drachefn, mewn byrr amser; hynny yw, fe fydd dy brofiad, mewn byrr amser, cyfuwch, ac mor helaeth, a chadarn, ag yn yr amseroedd gynt; yn ddiau, ar dy gychwyn, i ddychwelyd, di brofi fod holl olwynion dy enaid wedi rhydu, a holl linyndau dy galon, holl ferched cerdd, allan o hwyl; ac hesyd, pan ddechreuech gyffro gyntaf, fe fydd llwch a budreddi dy galon, fel mwg, yn attal dy lygaid, rhag gweled, yn eglur, helaethrwydd ras dy Dduw, a i gariad di-ddarfod at dy enaid tlawd; eithr disgwyl, a dos rhagot, ac er dy fod yn profi dy hun yn anabl gwneuthur dim fel y gwnelit yn y dyddiau aeth heibio; er hynny, meddaf, cyfod, a gwna, canys ni ddiystyra efe ddydd dy bethau bychain. *1 Cron. xxii. 16. Zec. iv. 10.*

Mi a wn y cai dy flino gan fil o brofedigaethau, i'th yrru i anobaith, y dichon fod dy ffydd yn wan, &c. ond yn eu herbyn hwynt oll gosod air Duw, yr addewid o ras, gwaed Crist, a'r esiamplau o ddaioni Duw i'r gwrthgilwyr mawrion, a goffeir yn ysgrythur y gwirionedd, er cyfur i ti; a chofia, mai dychwelyd at Dduw, (gwedi gwrthgilio) yw'r ddogn mwyaf o wasanaeth a elli wneuthur iddo, a'r anrhydedd mwyaf a elli ei ddwyn i waed y Cyfryngwr, CRIST IESU: a gwybddd ymhellach, mai er mwyn dangos ei ewyllysgarwch i dderbyn creadur mor anheilwng, y mae Duw yn dywedyd,

Y bydd llawenydd yn y nef am ddychweliad y mab afradlon. *Luc xv. 7, 10.*

Ond, i ddiweddu'r cŵbl,

Od wyt etto, yn parhau yn wrthgiliwr, er yr hyn oll a ddywedpwyd wrthyf, ac y deisyfwyd arnat: yna,

Yn gyntaf, Cofia y rhaid i ti farw; a chofia hefyd, pan gyfarfyddo dychrynfeydd Duw, ofn angau, a chalon gwrthgiledig ynghyd, y bydd terfysg blin yn yr enaid hwnnw. Dyma'r dyn sydd yng-hrog ar ei ogwydd uwchben safn uffern, tra y mae angau yn torri edau ei fywyd.

Yn ail, Cofia, er fod Duw, rai prydiau, i'e, yn fynych yn derbyn gwrthgilwyr, etto nad yw felly bob amser: y mae rhai yn *tynnu yn ol i golled-igaith*; canys, am iddynt fwrw Duw ymaith, ac na fynnent ddim o hono ef, y mae yntau, mewn cyfiawnder, yn eu taflu hwynt a'u heneidiau ymaith yn dragywydd.

Mi a ddeliais fulw, fod Duw, rai prydiau, fel mewn ymddial am ddirmysgu ei drugaredd, yn cippio eneidiau ymaith ynghanol eu gwrthgiliad, fel y gwnaeth â gwraig *Lot* pan y trôdd efe hi yn *golofn halen*, pan yr edrychodd drach ei chefn tu a *Sodom*. *Gen. xix. 26.* Siaml a ddylai pob gwrthgiliwr ei chofio gyd â syndod.

Fel hyn, mewn ychydig eiriau, yr ysgrifenaais attoch (cyn fy marw) air i'ch annog chwi i ffydd a sancteidrwydd; o herwydd fy mod yn dymuno i chwi gael y bywyd, a roddwyd ynghadw i bawb a gredant yn yr Arglwydd Iesfn, a charu o honoch eich gilydd ar ol fy ymadawiad i; er y caf orphwys oddi wrth fy llafur, a bod ym *Mharadwys*, fel ag
yr

yr wyf trwy ras ya gysurus-greda; etto nid yno,
ond yma rhaid i mi wneuthur daioni i chwi: O
herwydd na's gwn fyrdra fy mywyd, na pha rwystr
a allaf ei gael ar ol llaw i wafanaethu'm Duw a
chwithau, mi gymmierais yr odfa hon gyfwyno'r
ychydig llinellau hyn attoch, er mwyn i'ch
adeiladaeth, fel y derbynioch dragwyddol iach-
awdwriaeth, trwy IESU GRIST. *Amen.*

H. Y. M. N.

Ymgen'r Addewid.

I.

FY enaid, pa'm yr wyt môr brudd?
Cei ddod o'r holl gadwynau'n rhydd;
Ar fyrddeu rhyw foreu wawr,
Gleoforaf fy Ngwaredwr mawr.

II.

Pam o'nhi ar goll, fe'm dŵg i'w go'l,
Gwnaeth i mi glywed llais o'm holl;
"Hon ydyw ffordd i dŷ fy Nhad,
Cei gaddo iachawdwriaeth rad.

III.

Pam i'ofnaf gad fy Mugail mwyn,
Im' grwydro mwy o blith yr wyn?
Yr hwn a'm carodd glyw fy llef,
O nerth i nerth fe'm dŵg i'r nef.

IV.

Wel', paid ag ammau, fy enaid gwan,
Fe weithia ragluniaethau o'm rhan:
Mi ge's addewid gan fy Nuw,
Y daw i'm dwyn i atto i fyw!

D I W E D D